

VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Muusika osakond
Rahvamuusika õppetool

Õie Pärtel

20. SAJANDI SAAREMAA KANDLEMÄNGIJAJD JA -MEISTREID

Diplomitöö

Juhendaja: Eesti Ajaloo
Instituudi etnoloogia sektori teadur Igor Tõnurist
Kultuuriajaloo magister

Viljandi 2005

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. LÜHIÜLEVAADE RAHVAPILLIURIMISE SEISUST EESTIS JA KOGUMISTÖÖST SAAREMAAL.....	7
1.1. Rahvapillimuusika uurimisest üldiselt.....	7
1.2. Varasemast rahvaluule (vanavara) kogumisest Saaremaal.....	9
2. 20. SAJANDI SAAREMAA KANDLEMÄNGIJAJD JA -MEISTREID.....	12
2.1. Lühiülevaade uurimise käigus selgunud Saaremaa kandlemängijatest	12
Küsimustik kandlemängija või –meistri kohta.....	12
2.2. 20. sajandi Saaremaa kandlemängijaid ja -meistreid	17
2.2.1. Mihkel Männik (1874 - 1962) – kandlemeister ja -mängija.....	17
2.2.2. Friedrich Eduard Pihel (1885 - 1976) – kandlemeister ja -mängija	18
2.2.3. Harri Ratturi (1889 – 1960) – kandlemängija.....	20
2.2.4. Juhan Kuul (1893 – 1948) – kandlemängija.....	21
2.2.5. Mihkel Peel (1894 – 1965) - kandlemängija	22
2.2.6. Aleksander Sooäär (1898 - 1990) - kandlemängija.....	24
2.2.7. Mihkel Sulg (1900 - 1958) – kandlemeister ja -mängija	25
2.2.8. Oskar Valter (1905 – 1954) - kandlemängija	28
2.2.9. Joann Paaskivi (1908 - 1977) – pillimeister ja -mängija.....	29
2.2.10. Maria Riik (1908 – 1997) - kandlemängija	30
2.2.11. Heino Alliksoon (1913 – 1995) -kandlemängija.....	32
2.2.12. Vassili Sepp (1916 – 2001) - kandlemeister ja -mängija	34
2.2.13. Hilda Metsalu (sünd. 7.august 1924) - kandlemängija	37
2.2.14. Ilmar Kuldsepp (sünd. 1928) – kandlemeister ja -mängija	38
2.2.15. Julius Lehtsi (1929 - 2003) - kandlemängija	40
2.2.16. Vambola Rihvk (sünd. 9.september 1930) - kandlemeister	42
2.2.17. Eedi Rand (1932 - 1995) – kandlemängija, -meister	44
2.2.18. Helga Nurmekann (sünd. 1940) - kandlemängija.....	46
2.2.19. Enno Leps (sünd. 1951) - kandlemängija.....	47
2.2.20. Tiia Tasane (sünd. 1960) - kandlemängija	50
KOKKUVÕTE.....	53
KASUTATUD KIRJANDUS	55
Lids 1	57
Lisa 2	58
Lisa 3	59

Lisa 4	60
ZUSAMMENFASSUNG.....	61

SISSEJUHATUS

Käesolev diplomitöö käsitleb Saaremaa 20. sajandi kandlemängijaid. Mõte seda ainekst uurida tekkis, kui olin tutvunud Viljandi Kultuurikolledži rahvamuusika kateedri lõpetanu, Elo Kalda diplomitööga *Eesti kandlemängijad ja kandlepalad Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi¹ fonoteegis*. Nimetatud töö on sisuliselt ERA heliarhiivi kogude põhjal koostatud eesti kandlepalade andmebaas, mis annab ülevaate Eesti Kirjandusmuuseumi ERA heliarhiivi kogudest ja nende korraldusest eesti kandlemuusika osas. E. Kalda töö käsitleb ajavahemikku 1912 – 1993. Sellest ülevaatest selgub, et ERA heliarhiivi kuues kogus on 1483 kandlepala (soolopalad) 59 paigast 150 erineva mängija esituses. Kõige rohkem on kandlepalasid salvestatud Otepää kihelkonnas (253) ja Vastseliina kihelkonnas (216). Suurim salvestuste arv on 1982. aastast (220).

Kuna elan Orissaares, huvitusin just Saaremaa kandlemuusika seisust ERA fonoteegis. Tulemuseks leidsin 5 pala Kaarli Tõemetsa (1952, Kihelkonna, kogunud S. Lätt) ja 2 pala Julius Lehtsi (Kuressaare 1984, kogunud M. Hiimäe ja A. Urbel) esituses. Siit püstituski probleem - kas Saaremaal ei leidugi rohkem kui kaks kandlemängijat? Otsustasin antud valdkonda põhjalikumalt uurida.

Pean seda tööd oluliseks Saaremaa kultuuriloolisest aspektist lähtuvalt. Teadaolevalt puudub seni ülevaade eelpool nimetatud valdkonnast. Kui kohalikud laulumeistrid, nende elu ja looming

¹ Edaspidi ERA

ühes sotsiaalse ja isikuloolise taustaga väärivad põhjalikumat uurijate tähelepanu (Rüütel 2001, lk 528), väärivad seda kahtlemata ka rahvapillimehed.

Pillimees oli külas väljapaistev isik. Temast sõltus külaürituste kvaliteet ja kordaminek. “Külapillimees kui nähtus on rahvakultuuri hetkeseisundi üks olulisemaid indikaatoreid. Rahvapidude laulu- ja pillimeeste ning nende repertuaarivaliku järgi saab hõlpsasti järeldada, milliste ja kui sügavale ulatuvate juurtega on ühe või teise piirkonna kultuuritraditsioonid” (Salumäe 1997, lk 5).

Oma tööks vajalikku materjali kogudes tõdesingi, et Saaremaa rahvapillimängijaid on rahvaluule kogujate, –uurijate huviorbiiti suhteliselt vähe sattunud. Seda lünka püüan käesoleva tööga pisutki parandada.

Et materjali kogunes rohkelt (kandlemängijate nimesid), kuid sisulist ainekust napib (on jäänud vähe inimesi, kes eelmise sajandi esimesel poolel elanute kohta veel midagi mäletavad) ning selle töö koostamiseks antud aeg on piiratud, käsitlen vaid paikkonniti tuntumaid kandlemängijaid, kelle eluloolised andmed olid paremini kohapeal kättesaadavad.

Antud töö esimeses peatükis teen kokkuvõtte rahvapillimuusika (-mängijate) uurimisest Eestis üldiselt ja varasemast vanavara kogumisest Saaremaal.

Teises peatükis annan lühiülevaate teadaolevatest kandlemängijatest Saaremaal ning põhiosana esitan kahekümne kandlemängija, -meistri eluloolised andmed koos fotomaterjaliga. Antud peatükist saab ülevaatliku pildi lisa 1 ja 2 olevate tabelite abil. Neis on kompaktselt ära toodud olulised andmed (eluaastad, kelle järgi õppis, millist mängutehnikat kasutas, missugune pill ja kust saadud jne) kõigi 20 kandlemängija kohta.

Kahjuks ei ole võimalik selle materjali põhjal analüüsida käsitletud kandlemängijate repertuaari, sest informatorid ei osanud enamasti sellele küsimusele ammendavalt vastata – see aga ei olegi minu töö eesmärk.

Diplomitööd illustreerib lisana (lisa 5) kaasasolev CD plaat mõnede töös käsitletud kandlemängijate mängunäidetega (K.Tõemets, A.Sooäär, V.Sepp, J. Lehtsi, E. Leps, T. ja K.Tasane

Andmeid Saaremaa kandlemängijatest sain erinevatest allikatest: varem ilmunud perioodikast, Saaremaa Arhiivi Raamatukogust, Eesti Teatri ja Muusika Muuseumist, A. Sünteri ja V. Rüütelmaa kursusetöödest, kõige põhjalikumaid aga uuritavate sugulastelt või uuritavailt endilt (E. Leps, I. Kuldsepp, V. Rihvk, H. Nurmekann, H. Metsalu, T. Tasane).

Südamlik tänu teile, Melanie Sepp, Vambola Rihvk, Krista Riik ja perekond Männik Orissaarest, Linda Ennemuist Põide vallast, Huljas Allikson, Ilmar Kuldsepp ja perekond Leps Leisi vallast, Helga Nurmekann, Tiia Tasane, Signe Tulk, Aarne Peel Piret Laid ja Salme Rand Kuressaarest, Urva Lõunat ja Hilda Metsalu Kaarma vallast, Hans- Villiam Pihel ja Ulvi Põld Kärla vallast ning Erna Mätas Virtsust, mõistva suhtumise ja hindamatu materjali avaldamise eest!

Eriti tänulik olen mälestuste eest, mille pani minu palvel kirja Ormi Sulg(1935-2004), tuntud kodu-uuri ja avaliku elu tegelane Orissaares, Mihkel Sule poeg. Inimestelt saadud mälestused on ainulaadse kultuuriloolise allikmaterjalina väga suure tähtsusega - need aitavad välja selgitada uuritavate tausta ja individuaalsust. Pole ju antud isikute kohta varasematest allikatest midagi leida (v.a. V. Sepp ja M. Männik).

Täna oma diplomitöö juhendajat Igor Tõnuristi.

Arvutialase abi eest täna Viljandi Kultuuriakadeemia infoteaduse ja dokumendihalduse eriala II kursuse üliõpilast Siret Püüat.

Salvestustehnilise abi eest täna Igor Raadelit.

Kogutud materjali on lubanud talletada Saaremaa Muuseum.

1. LÜHIÜLEVAADE RAHVAPILLIURIMISE SEISUST EESTIS JA KOGUMISTÖÖST SAAREMAAL

1.1. Rahvapillimuusika uurimisest üldiselt

Muusika on kõige elulähedasem kunstiliik, sest ta saadab inimest hällist hauani. Rahvalaulul ja –muusikal on olnud eestlaste elus läbi aegade suur tähtsus, sest niikaugele, kui ulatume minevikku vaatama, näeme, et ikka on lauldud ja pilli mängitud (Rannap 1972, lk 7).

“Pillimäng pakub inimesele lõõgastust ja esteetilist naudingut, pill on eluliselt tähtsate tavandite saatjaks ning tantsumuusika tegemiseks, kuid ka maagiliste toimingute vahend” (Tõnurist 1996, lk 5).

Rahvaluule ja -laulu kohta on kirjutatud rohkelt uurimusi ja ülevaateid. Kahetsusväärset vähe leidub aga teavet pillimuusika kohta, veel vähem pillimeistrite ja mängijate kohta. Tänu August Pulsti, Herbert ja Erna Tampere, Otilie- Olga Kõiva, Ingrid Rütli ning mitmete teiste vanavarakogujate ja folkloristide tegevusele on ERA fondides hulk endiste rahvapillimeeste lindistusi, kuid mängija isikut puudutavaid andmeid napib. „*Meie ei leia neid ei sõnas ega pildis ehk kuigi, siis vägagi napilt .Pealegi jäävad meile enestele juba hämaraks olud ja miljöö, milles nad elasid, tegutsesid ja seda asendamatu rahvakunsti viljelesid, edasi kandsid, rääkimata siis veel meie järeltulevatest põlvdest*” (Pulst 1961). Eelmisest tsitaadist võime lugeda välja August Pulsti rahulolematust ja muret rahvapillimuusika hetkeseisu pärast.

August Pulstil (14.01.1889- 22.11.1977), kunstnikul ja kultuuritegelasel, oli oluline osa eesti rahvamuusika kogumisel ja talletamisel. Tema eestvõttel ja sihipärase tegutsemise tulemusena, avati ka Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum Tallinnas (1924), mille ukсед piltlikult lauldi ja mängiti lahti meie rahvalaulikute ja pillimeeste poolt (Tõnurist,2004). A. Pulst koondas kokku 20.sajandi alguses veel tegutsenud rahvapillimehed ning sõitis ringreisi kujul nendega läbi suureosa Eestist, andes arvukalt kontsert-etendusi koolides ja seltsimajades (18 ringreisi jooksul külastas neid kontserte kokku 180 000 kuulajat!). Ajavahemikul 1922-1939 koguti tähelepanuväärne hulk materjali erinevatest rahvapillimeestest pea üle terve Eesti Vabariigi(Sildoja, 2004). Lisaks foto- ja helisalvestustele avaldas Pulst neist ka värvikad isikukirjeldused oma käsikirjalistes mälestustes *Mälestusi muusika alalt* (1961), mis on hoiul Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis Fondis M 234.

Oma raamatus “Eesti rahvapillid ja rahvatantsud” väidab H.Tampere, et põhjalikke monograafiaid leidub vaid vanemat tüüpi kandle, hiiu kandle ja lokulaua kohta (Tampere 1975, lk 9). Õnneks on viimase kümnendi jooksul toimunud pillide ja pillimuusika alal tähelepanuväärne edasimineku: ilmunud on kogumik lõõtspillidest ja lõõtspillimängijatest (Teinbas 1994);

Krista ja Raivo Sildoja avaldasid 1997.ja1998.aastal kaks kogumikku - *Pärnumaa Viuldajad Esimene; Pärnumaa Viuldajad Teine* , mis sisaldavad A. Pulsti mälestusi kuulsatest Tori ja Väandra viulimeestest ning nende lugude noodistusi. Kogumike juurde kuulub ka helikassett, millelt saab kuulata käsitletud pillimeeste mängu ja stiili.

1998 valmis ETV-s saatesari *Aja kõlad*; kus tuntud rahvamuusikud (I. Tõnurist, M. Põldsepp , A. Kiviberg jt tutvustavad rahvapille.

2004.a. valmis Krista Sildojal muusikateaduse magistritöö *Põhja-Pärnumaa viuldajad ja nende mängumaneer 20. sajandi I poolel*.

Mitmeid uurimustöid rahvapillide ja -mängijate kohta on teinud Viljandi Kultuurikolledži (praegune Kultuuriakadeemia)Rahvamuusika õppetooli üliõpilased.

Kõige enam ja põhjalikumalt on eesti rahvapille ja -mängijaid uurinud Eesti Ajaloo Instituudi etnoloogia sektori teadur, kultuuriajaloo magister Igor Tõnurist. Tema artiklid ja uurimused on väga asjatundlikud, kuna tegemist on etnograafist rahvapilli mängijaga. Seega tema uurimused on ajendatud nii teadlase uudishimust kui ka praktilisest vajadusest pakkuda eesti folkloorihuvilistele teavet eesti rahvapillidest, rahvapärasest pillimängust ning nende rahvakultuurilisest taustast (Tõnurist 1996, lk 5).

1.2. Varasemast rahvaluule (vanavara) kogumisest Saaremaal

„VANAVARA ON VÕTI EESTI RAHVA HINGELISE, ÜHISKONDLIKU JA KULTUURILISE ARENGU KEERDKÄIKUDE AVAMISEKS JA MÕISTMISEKS“

O. LOORITS

Muhu ja Saaremaa rahvaluule ja ainelise vanavara vastu hakati suuremat huvi ilmutama 19.sajandi lõpul.

20.sajandi algul hakkas vanavara kogumist propageerima ja korraldama folklorist Oskar Kallas, keda toetasid Eesti Üliõpilaste Seltsi stipendiaadid (V. Grünthal, M. Pehka – Muhus ning F. ja S. Talvik – Sõrves; Fr. ja A. Paulmeister – Põide ja Jaani kihelkonnas ning O. Liiv ja P. Süda Mustjala kihelkonnas).

Sellest ajajärgust pärinevaid pilliviiside näiteid võime leida ka H. Tampere koostatud eesti rahvapillilugude ja rahvatantsude krestomaatias (Tampere 1975, lk 74, 85, 86). 1913.aasta suvel oli Eesti Rahva Muuseumi stipendiaadina Saare- ja Muhumaal fotograaf Johannes Pääsuke, kelle fotokogu tolle aja elust-olust on üliväärtuslik. (Rullingo 2001, lk 572).

Kuigi saared on kogu 20.sajandi vältel olnud vanavarakogujate üheks meelispaigaks, on jäänud rahvapillimuusika talletamine siin tagasihoidlikuks. Ka ERA koosseisuliste töötajate Rudolf Põldmäe, Herbert Tampere ja Oskar Looritsa kogumisretkedel talletatu jäi mahu poolest mandri kihelkondadele alla. Esimesed heliülesvõtted tehti Saare- ja Muhumaal 1938.aastal (A. Pulst).

Ulatuslikumad rahvaluuleekspeditsioonid korraldas Kirjandusmuuseumi Rahvaluuleosakond Muhu ja Saaremaale 1959 – 1961, mil filmiti Mustjala pulma, Põide laulumeistreid ning Valjala rahvatantse; 1974 – 1975 salvestati Muhus laule, laulumänge ja tantse. 1955.aasta suvel jäädvustati palju materjali heli- ja videolindile Valjala, Püha, Karja, Kihelkonna ja Jaani kihelkonnas.

Oma tööks vajalikke andmeid otsides ning ERA -s Saaremaalt salvestatud rahvapillimuusika seisu uurides, sain järgmised andmed.

Lõõtspillilugusid on lindistatud *Hermann Ots*´alt Karja khk Pammast (Mgn II 218), *Jaen Aas*´alt Kihelkonnalt (Mgn II 119), *Aleksander Niitso*´lt Kihelkonna khk Kõruse külast (Mgn II 121), *Leida Tõkman*´ilt samast (Mgn II 122), *Johannes Pruul*´ilt Jämajast, *August Roolaht*´ilt Kaarma khk Nõmme külast (Mgn II 183- 184), *Juhan Saar*´elt Kaarma khk Eiklast (Mgn II 3481 – 3482; 3485; 4121- 4124), *Aleksander Rüütel*´ilt Valjala khk Kõnnu külast (Mgn II 201- 103; 500-502), *Oskar Koel*´ilt Põide khk Pahavalla külast (Mgn II 460- 461- 462-463), *Vassili Sepalt* Orissaarest (Mgn II 2343), *Matvei Auväärt*´ilt Muhust Linnuse külast (Mgn II 2186;2630), *Kivilossi Vasselilt* Muhust?(Mgn II 2186 f), *Sulev Muda*´lt Nõmmkülast (Mgn II 3362 6-13), *Kaarel Neo*´lt (Mgn II 2186 a), *Peetrijaani Jaan*´ilt (Mgn II 2186 h), *Sulev Prii*´lt (Mgn II 3533),*Aleksander Uulits*´alt (Mgn II 2188; 1655).

Viulilugusid *Jakob Peters*´ilt Leisist (Mgn II 213-217), *Aadu Vaher*´ilt Mustjalast (Mgn II 75;!33; 733), *Juhan Lätt*´ilt Valjala khk Haeska külast (Mgn II 204-208; 476-477), *Erich Kaselt* Põide khk Tõniste külast (Mgn II 506).

Parmupillilugusid *Jakob Peters*´ilt (Mgn II 87, 63/4), *Artemi Paat*´ilt Kallaste küla (Mgn II 3361) ja *Mihail Vaga*´lt (Mgn II 2189 c).

Kandlelugusid *Kaarli Tõemets*´alt Kihelkonnalt (Mgn II 107), *Aleksander ja Aime Sooäär*´elt Kaarma khk Kuke külast (Mgn II 185-186), *Julius Lehtsi*´lt Kuressaarest (Mgn II 3867 17-18), *Vassili ja Melanie Sepalt* Orissaarest (Mgn II 2343;3867).

Nagu eelnevast loetelust näeme, oli salvestatust suures ülekaalus lõõtspillimuusika. Sama seis valitses ka Eesti Raadio fonoteegis.

20. sajandi II poolel on Saare- ja Muhumaa pärimust talletanud folkloristid Herbert ja Erna Tampere, Ingrid Rüütel, Ellen Liiv, Ottilie- Olga Kõiva, Mare Kõiva, Janika Oras, Mall Hiimäe, Anu Korb, Jaan Sarv, Kristi Salve jt.

Rahvaluulekogusid on täiendanud ka väga paljud kohalikud uurijad. Eriti silmapaistvad on olnud Mihkel Männik, Aadu Toomessalu, Kaljo Lepp, Villem Arge, Vassiili Randmets, Aleksander Tustit, Ahto Jõgi, Jakob Laul, Vello Lõugas, Enda Naaber jpt.

1998.aasta 1. jaanuari seisuga oli Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis lindistatud Saare- ja Muhumaalt 3094 lauluviisi ning 647 pillilugu (Korb 2002, lk 512).

Saaremaalt pärit rahvaluule koguja ja pärimuskultuuri uurija Aleksander Sünter, kes kogus vanavara iseseisvalt kui ka koos Viljandi Kultuurikolledži tudengitega, pälvis tehtud töö eest 1995.aastal Eesti Vabariigi Presidendi rahvaluuleauhinna. Sõrve poolsaarelt pärit Leida Oeselg sai sama auhinna 1997., 1998. ja 2001. aasta kogumistöö eest (Korb 2002, lk 513).

Oma tööga tahan jätkata eespool nimetatud inimeste uurimis- ja kogumistööd.

2. 20. SAJANDI SAAREMAA KANDLEMÄNGIJAID JA -MEISTREID

2.1. Lühiülevaade uurimise käigus selgunud Saaremaa kandlemängijatest

Saaremaa kandlemängijate leidmiseks tutvusin arhiivimaterjalidega, lugesin varem ilmunud perioodikat ja Saaremaa kohta ilmunud teatmeteoseid. Väärtuslikke andmeid sain küsitluste kaudu (vanemad inimesed, endised kultuuritöötajad, uuritavate sugulased). Selleks, et kandlemängija kohta saada võimalikult rohkem teavet, koostas in alljärgneva küsimustiku.

Küsimustik kandlemängija või –meistri kohta

1. Eluloolised andmed:

sünniaeg, koht (kihelkond, vald, küla, talu) Kes olid tema vanemad, millega tegelesid; õed-vennad? Kus õppis?

Perekond (kellega abiellus, millega abikaasa tegeleb (s), lapsed ?

Andmed töö, ameti ja hobide kohta?

Surmaaeg, koht.

2. Millal ja kelle järgi õppis kannelt mängima? Kuidas mängis (katmistehnikas või sõrmitsedes)?

3. Kust pilli sai ja missugune see oli? (ühekordsete või topelt keeltega; duuridega või ilma; muid iseärasusi)

4. Kus, millal, kellele mängis? (ainult oma perele, lastele; kodustele tähtpäevadel; kiigepidudel; talgutel; rahvamajas...)

5. Kas oli hüüdnime või pillimehe nime(näit. Sepa Vassa; Torupilli-Juss)?

6. Kas mängis muidki pille (kas tundis nooti, kuidas lugusid õppis; kas õpetas lastele pillimängu...)?
7. Missugune inimene oli? (iseloom, harjumised – lähedaste või naabrite ütlused)
8. Milline oli repertuaar; lemmiklood (tantsumuusika, laulude saatmine, meeleolumuusika)?
9. Kas on fotosid (pilliga või ilma), salvestusi ?
10. Kas on kusagil kajastatud (perioodikas, telesaates vm)?
11. Kas on varem uuritud (ERA või muud kogujad)?
12. Üldisest kultuurilisest taustast uuritava kodukohas (seltsielust, elanike elatusaladest ja – tasemest, omavahelisest suhtlusest jne.).
13. Lähedaste mälestusi (ütlusi, tsitaate jm).

Enamuse andmetest kogusin intervjuude teel, mitmel juhul (Riik, Sulg, Peel, Mätas, Rihvk, Tasane, Tulk, Laid) sain lisaks uuritava lähedastelt ka käsikirjalised mälestused.

Järgnevalt lühiülevaade seni teadaolevatest Saaremaa kandlemängijatest:

1. Kirill Männik - Karja kihelkond, Oitme küla (eluaastad teadmata).
2. Mihkel Männik (1874-1962.a.) - Karja kihelkond, Oitme küla, Männiku talu (eelmise poeg).
3. Priidu Laula – (arvatavasti 1870-1930.a.) Karja kihelkond, Olga küla. Triigi mõisa aednik.
4. Aleksander Sulg - (sünd. 1890-?) Karja kihelkond, Olga küla. Õppis kannelt eelmise eeskujul.
5. Mihkel Sulg – (1900-1958.a.) Karja kihelkond, Olga küla (eelmise vend).
6. Ormi Sulg – (1935-2004) Karja kihelkond, Olga küla → Orissaare (eelmise poeg).
7. Harri Rohi – Karja kihelkond, Pärsama vald,² Ratla küla. Mängis lõõtsa ja kannelt. 1960.a. paiku Triigi sadamavaht.
8. August Sepp – (sünd. 1891.a.) Karja kihelkond, Pärsama vald, Tõre küla.
9. Vassili Sepp – (1916-2001) Karja kihelkond, Pärsama vald, Tõre küla → Orissaare (eelmise poeg).
10. Aleksei Põld – (?) Karja kihelkond, Pärsama vald, Tõre küla (eelmise õpetaja).

² 1950.a. vallareformini jagunes Karja kihelkond Leisi ja Pärsama vallaks (Marksoo 2002, lk 456)

11. Melania Sepp – (sünd. 1922) Jaani kihelkond, Randküla, Köötsa talu → Orissaare (V. Sepa abikaasa).
12. Ljubov Toompuu – (sünd.1908 Laimjala vallas Keiguste mõisa tööliste majas *Kistil*.-> Haapsalu rajoon, Kirbla k/n, Lihula sovhoosi Kloostri osakond. Allikas:1924.a. *Pillimehed ja -naised (!) varrupeol Leisis Saaremaal*, TMM-i fotokogu Nr. 56591-R (Lisa 3)
13. Mihkel Peel – (1894 – 1965) sündinud Karja kihelkonnas Meiuste külas, -> Põide kihelkond, Veere küla, Mihkli talu.
14. Maria Reintamm - Riik – (1908-1997.a.) Jaani kihelkond, Riidama- Raugu küla, Reinu talu
15. Elisaveta Reintamm- Ollermaa – Jaani kihelkond, Riidama- Raugu küla, Reinu talu (eelmise õde).
16. Juuli Aadam Roots – Jaani kihelkond, Jõiste küla, Kadariku talu → Tallinn (eelmise õpetaja).
17. Albert Takkis– Karja kihelkond, Pärsama vald, Nõmme küla → Tallinn.
18. Ilmar Kuldsepp – (sünd. 1928) – Karja kihelkond, Pärsama vald, Nõmme küla, Salu talu (õppis eelmise eeskujul).
19. Juhan Kuul– (1893-1948) Põide kihelkond, Uuemõisa vald.
20. Linda Ennemuist–(sünd. 1931.a.) Põide kihelkond, Põide küla, Armuadra talu (eelmise tütar).
21. Jüri Lepp– (?) Saare Kärla küla, Rahu Tee kolhoos (J. Zeigeri kogutud kandleviisid asuvad TMM viisikartoteegis)..
22. Villem. Kreem– (1888 - 1979) Kärla kihelkond, Kirikuküla, Tooma talu - (V. Kreemi 2 kandlelugu, nr.12 ja 13 on avaldatud Eesti NSV AÜN Kunstilise Isetegevuse Maja väljaandes *Mängutükke külakapellidele I*, Tln 1975, koostajad I. Tõnurist, A. Nurk. Üleskirjutus lugudest aastast 1953).
23. Aleksander Mitt – (sünd.1898 - ?) Kaarma vald, Ansi küla. (TMM³ fond nr.MO 238 säilitusühik nr.123)
24. Aleksander Kindlam – (sünd.1893-?) Valjala vald Võrsna küla.
25. Oskar Valter – (1905- 1954) Valjala vald, Rahu küla
26. Aleksander Sooäär - (1898 – 1990) Kaarma vald, Kuke küla, Saueaugu talu.
27. Joann Paaskivi - (elas 1908-1977) Kaarma vald, Tõrise küla
28. Helga Nurmekann – (sünd. 1940.a.) – Kaarma vald ->Kuressaare (eelmise tütar)

29. Kaarli Tõemets – (1887 – u.1960) Kihelkonna küla, Kaerametsa? talu (salvestatud 5 pala RKM⁴ ERA fonoteegis: Mgn I 1-6 1958 nr. 107 DAT 11.10.1958
30. Friedrich - Eduard Pihel (1885 – 1976) Kaarma vald, Jõe küla -> Kingissepa
31. Eedi Rand – (1932 – 1995)Jämaja kihelkond, Torgu vald → Kuressaare
- 32.Heino Alliksoon – (1913- 1995) Karja kihelkond , Leisi vald
33. Edgar Haak – (?) Leisi külanõukogu, Karja. Puuviljandusteadlane, töötas 1960ndail aastail Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI katsejaamas.(Kommunismi Ehitaja nr. 50, 1959.a.)(Pesti 2002, lk 340)
34. Harri Rattur – (1889-1960) Jaani kihelkond, Maasi vald -> Kingissepa
35. Helga Ilomets– Kuressaare (Vt Lisa 4)
36. Julius Lehtsi– (1929-2003) Kanepi kihelkond → Kuressaare
37. Tiia Tasane– (sünd.1960) Karja -> Kuressaare
38. Enno Leps- (sünd. 1951.a.) Lümanda → Leisi vald , Karja -> Pärsama
39. Jüri Lember- (1894 - ?) Karja kihelkond, Leisi vald (TMM fond nr. MO 238, säilitusühik nr.123)
40. Leo Kalju– (1918 - ?) Mustjala vald, Rahtla küla (TMM fond nr.MO 238, nr. 123)
41. Innokenti Lempu– (1931 - ?) Karja kihelkond, Leisi vald, Õeste küla (TMM fond nr.MO 238 nr.123)
42. Urva Sooäär (Lõunat)– (1938-) Kaarma vald , Laadjala küla. Mängis(b) saatekannelt.
43. Aleksander Vatsfeldt – (1905 – 1969) Karja kihelkond, Metsküla küla, Laasi talu .
44. Väino Meier –(.....?.....) Kihelkonna kihelkond, Lümanda vald
45. Aleksander Isop – (1894- 1973) Kihelkonna, Kehila küla -> Lümanda vald Varpe küla Kungu talu

Eelnevast loetelust selgub, et kõige elavam kandlemängu traditsioon on olnud Karja kihelkonnas (seal on sündinud 19 kandlemängijat) ja Kaarma kihelkonnas(6 mängijat). Järgnevad Jaani viie ja Kihelkonna nelja mängijaga. Mujal on teatud vaid üksikuid kandlemängijaid.

³ Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

⁴ Riiklik Kirjandusmuuseum

Ühtki kandlemängijat ei tulnud käesoleva uurimise käigus välja Ansekülast, Pühast ja Muhust, samuti puuduvad käesolevas töös igasugused andmed Ruhnu kohta kuna see asub Saaremaast (Kuressaarest) 70 km kaugusel keset Liivi lahte (Saaremaa. 1934, lk 738).

Parema ülevaate kandlemängijate levikust kihelkonniti saab alljärgnevast tabelist:

Kihelkond	Jaa	Jäm	Kaa	Krj	Khk	Kär	Mus	Pöi	Vll	Kuress
Mängijate arv	5	1	6	19	4	2	1	3	2	2

Kahjuks ei õnnestunud kõigi nimekirjas äratoodud isikute kohta täpsemaid andmeid saada. Seetõttu on töö põhiosas lähemalt käsitletud 20 kandlemängijat, -meistrit, kelle elulood on järjestatud kronoloogiliselt, lähtuvalt sünniaastast.

Ülevaate esitletud kandlemängijate kohta kogutud olulisematest andmetest saab kahest tabelist (lisa 1 - tabel 2.1 ja lisa 2 – tabel 2.2).

Tabel 2.1. annab ülevaate kandlemängijate eluaastatest, elukohast, kuidas ja kelle järgi õppis mängima.

Tabelist 2.2. saab ülevaatliku pildi pillide kohta (kust kannel saadud, mis tüüpi) ning teateid selle kohta, kas mängijat on varem uuritud.

2.2. 20. sajandi Saaremaa kandlemängijaid ja -meistreid

2.2.1. Mihkel Männik (1874 - 1962) – kandlemeister ja -mängija

Foto nr 1 Mihkel Männik

Mihkel (Mihhail) Männik sündis 1874.a. Karja kihelkonnas Leisi vallas Oitme külas Männiku talus.

Isa, Kirill Männik oli laevaomanik ja meremees, Triigi mõisa palgal. Ema oli varakult surnud.

Mihkel Männik õppis isa järgi tiseriks, käis suviti Riias ehitustööl, seal tutvus ka tulevase abikaasa Helena Koppeliga (pärit Häädemeestelt). Neil sündis üheksa last, kellest elama jäi neli: Voldemar, Faina, Mika ja Anni (viimase ütluste põhjal on mälestused kirja pannud pojapoeg Märt Männik).

Mihkel käis ehitustöödel veel Haapsalus ja lähiümbruskonnas. Laevaga vedas ehitusmaterjali Triigi ja Haapsalu vahet. Mõnda aega töötas ta Leisi vallamajas, oli aktiivne osa võtma seltsielu tegevusest (haridusselts).

Teadu on, et 1905.a. võttis Mihkel osa Karja mõisa ülestõusust. Ajaviiteks kirjutas ka luuletusi. Ta oskas mitut keelt: vene, saksa, läti, esperanto. Mihkel Männik oli väljapaistev vanavara koguja. Ta kogus materjale metsandusest ja kalandusest, mida saatis Oskar Looritsale. Mihkel oli hea suhtleja, aktiivse eluhoiakuga inimene. Mihkel Männik suri Leisis 1962.a.

Mihkli isa Kirill oskas teha kandleid ja ka seda pilli mängida. Ta õpetas pilli mängima ka lapsed. Isa eeskujul hakkas Mihkel ka kandleid meisterdama. Mihkel tegi neli-viis kannelt. Need jagas ta ümberkaudsetele peredele. Käis ka pille parandamas – kandleid, viiuleid ja harmooniume.

Mihkli kannel oli 3-duuriga ja 1-kordsete keeltega. Pilli mängis ta bassid enda poole, kuigi levinud olid teistpidine variant.

Kannelt mängiti pere ringis, pühade ja perekondlike tähtpäevade puhul, aga ka muul ajal. Vahel musitseeris perekond koos, sest kõik mängisid mingit pilli. Mihkel oskas veel kitarri ja harmooniumi

mängida, ka selle ehitas ise. Kooliajal asus see Triigi koolimajas, muul ajal kodus. Näiteks jõulude ajal mängis Mihkel noodist koraale, mis olevat talle väga meeldinud. Lugusid õppis nii noodist kui kuulumise järgi.

Kandlemängu repertuaar koosnes peamiselt tantsulugudest, ka meeleolumuusikast. Armastatud oli näiteks *Kaera Jaan*.

Mihkel Männikut käis intervjuerimas Herbert Tampere, kes avaldas oma raamatus *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud* (1975) temast ka foto (umbes 1950.a.) (vt Foto nr 1).

2.2.2. Friedrich Eduard Pihel (1885 - 1976) – kandlemeister ja -mängija

Friedrich-Eduard Pihel, (hüüdnimega Friido) sündis 21. juunil 1885 Kaarma vallas Uduvere külas. Vanemad Kaarel ja Maria olid põlluharijad. Friido õppis Kaarma kihelkonnakoolis. Täisealiseks saades läks ta teenima tsaariarmeesse. Teenistuskohas Ostrovis (Peipsi taga), tutvus ta ning abiellus Alide Petsoniga. Nüüd asuti elama Riiga. Siinses langivabrikus⁵ õppis Friido puidutisleriks ja sai samas ka tööd.

1917. aastal tuli pere elama Saaremaale. Friedrich-Eduard Pihel võttis osa Eesti Vabadussõjast, kust tuli tagasi Vabadusristi kavalerina. Sõjas osalemise eest eraldas Eesti Vabariik talle ka asunikukoha Kaarma vallas Jõe külas, kuhu ta oma perele maja ehitas. See valmis 1934. aastal.

Alidel ja Friedrichil oli kaheksa last. Neist elab veel vaid viimane - poeg Hans-Villiam Pihel⁶ (sünd. 1927), kelle elukoht on Kärla vallas Nõmpa külas.

Peale sõjast tulekut töötas Friedrich lühikest aega Vaiveres kooliõpetajana, hiljem kandideeris ta Kaarma valla sekretäriks ning töötas sel kohal 1919 - 1938. Peale II maailmasõda lahkus Friedrich kodukohast, et hoiduda küüditamisest ning töötas mõnda aega vallasekretärina Torgus.

1953. aastal kolis pere Kingisseppa⁷. Friedrich asus tööle trükikotta *Saarlane* raamatupidajana. Raamatupidajana töötas Friedrich veel ka Kingissepa Elektri jaamas, kust siirdus 1950ndatel aastatel vanaduspensionile. Friedrich-Eduard Pihel suri 1976. aasta märtsis.

⁵ Puidu töötlemine – autori märge

⁶ Käesolevad eluloolised andmed on saadud H. V. Pihelilt

⁷ praegune Kuressaare

Oma esimese kandle tegi Friido Riias elamise ajal. See oli ühekordsete keeltega rahvakannel. Kelle eeskujul ta pilli mängima hakkas, seda poeg ei tea. Mäletab vaid, et isa mängis kannelt nii kodus kui ka mujal (pidudel, sünnipäevadel jne) seltskonnas. Friidol oli ka viiul ning Venemaalt kaasa toodud harmoonium.

1930ndatel aastatel tegi Friedrich omale veel ühe kandle. Sellel oli vähem keeli kui eelmisel (üle kümne keele) ja need olid pikemad. Pill oli pikliku kujuga, virblite poolne osa kumeraks kujundatud. Hiljem, Kingissepas elamise ajal, ostis Friido omale veel vabrikus valmistatud kandle. Kannelt mängis Friido katmistehnikas. Lastest ei saanud poja sõnul keegi pillimänguga hakkama.

Kingissepas tuli Friedrichil kannelt mängida nii asutuse pidudel kui ka linnarahvale. Ühest sellisest esinemisest on avaldatud ka foto ajalehes Kommunisti Ehitaja, kus ta mängib kannelt koos Harri Ratturiga. (vt Foto nr 2)

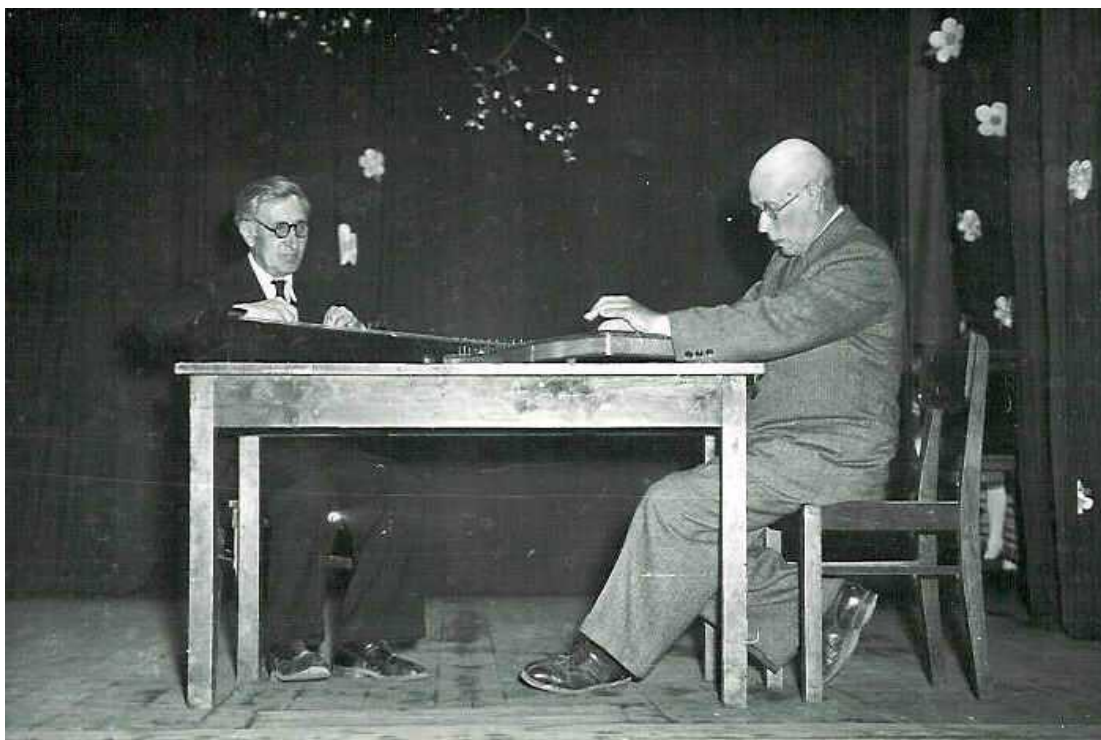

Foto nr 2 (vasaskult): Harri Rattur ja Friedrich Eduard Pihel esinemishoos

KE nr 145 5.12. 1959

2.2.3. Harri Ratturi (1889 – 1960) – kandlemängija

Foto nr 3 Harri Rattur

Harri Rattur sündis 16. oktoobril 1889. aastal Jaani kihelkonnas Maasi vallas. Ta oli Mari ja Kaarel Ratturi 12 lapsest noorim, kõige vanema vennaga oli vahe 24 aastat. Isa sõitis merd, ema kasvas lapsi. 1901. aastal hukkus isa laevaõnnetuses. 12- aastane Harri pidi ise hakkama endale elatist teenima, algul kaupmehe õpilasena, 16- aastaselt juba kaupmehena Lepikul ja hiljem Orissaares.

1911 pidi noormees minema tsaariarmeesse. Ta teenis Ohta kubermangus pillimehena pasunakooris. I Maailmasõja puhkedes saadeti Harri Poola rindele, sealt sattus ta Moskvasse haiglasse ning paranemise järel tuli minna Rumeenia rindele.

1918. aastal tuli Harri tagasi Saaremaale ning asus tööle Kuressaare Linna Elektriijaama masinistina. Samal ametikohal töötas Harri Rattur kuni pensionieani.

Harri abiellus. Tema abikaasa Anna- Marie (1893 – 1960) oli kodune, tegeles õmblemisega ning kasvas lapsi. Poeg Enno sündis 1928, tütar Maimu 1929.

Harri ehitas perele Kuressaarde Koidu tänavale maja. Muretses ka raadio, millest pühapäevahommikuti naabrilapsedki akna all istudes kuuldemängusid kuulasid. Ta olevat olnud mees, kes tuli kõigi töödega toime. Eriti meeldis talle tegeleda igasuguse tehnikaga – parandada, putitada: “mille ta kätte võttis, sellega hakkama sai – metalli või puutöö või pillimäng” (Laid, 2005). Harri oli iseõppija.

Joomamees ei olnud aga seltskonnas oli tuju ülevalhoidja, tegi nalja ja mängis pilli – Harrit peeti mõnusaks inimeseks.

Harri Rattur suri Kuressaares 19. mail 1960. aastal.

Kandlemäng tuli Harril ilmselt alles Kuressaares elamise ajal. Kodus pille polnud ja pillimängu harjutamise või laulmisega polevat ta kodus tegelenud. “Arvatavasti sai sõjaväes pillimängu “isu

täis”. Poeg Enno arvates tundis isa nooti – kuidas ta muidu tsaari sõjaväkke pasunakoori võeti.”(Laid, 2005).

Pill, millel Harri mängis, olevat toodud Saksamaalt ja kuulus asutusele - Kingissepa Elektri jaamale, kust ta veel pensionipõlveski isetegevusringide töös osales (vt Foto nr 3)

Solistina ei ole Harri esinenud, mängis ikka teistega koos. Fotol, mis avaldatud 1959. aasta 5. detsembri Kommunistiehitajas, mängib Harri Rattur koos Friedrich Piheliga (vt Foto nr 2)

2.2.4. Juhan Kuul (1893 – 1948) – kandlemängija

20. sajandi 20. - 30ndatel aastatel oli Uuemõisa vallas tuntud pillimees ja aktiivne seltsielu edendaja Juhan Kuul (Fotol nr 4). Juhan oli pärit Uuemõisa vallast Koigi külast Allikivi porsikohalt. Isa,

Foto nr 4- Juhan Kuul

Vassili Kuul, oli hinnatud tisler, ema tegeles talutöödega. Peres oli seitse last. Kooliharidust sai Juhan 2 kuni 3 talve Audla külakoolis ja neli talve Tornimäe kihelkonnakoolis. Peale kihelkonnakooli lõpetamist hakkas poeg isa eeskujul puutööd tegema.

Juhan oli rahulik ja heasüdamlik inimene. Abielus oli kaks korda. Esimene abielu ei kestnud aastatki, sest naine suri kopsuhaigusesse. 1928. aastal abiellus Juhan Kahutsi küla Saadu talu peretütre Julia Aak'iga. Julia vend Johannes Aak oli tuntud puhkpilliorkestri juht (Uuemõisas, hiljem Viljandis).

Juhan Kuul ehitas oma perele uhke maja ajaloolise Põide kiriku lähedusse, kuhu 1930. aastal elama asusid. 1931. aastal sündis tütar Linda⁸. Aktiivse ühiskonnategelasena oli Juhan Kuul ka üks

Tumala Tarbijate Ühistu asutajaliige. Peale oma maja valmimist töötas ta u. 7 aastat sama ühistu Põide kaupluses juhataja-müüjana. Siis asus õppima Kuressaare autokooli ning omandanud autojuhi kutse, ostis omale auto ning teenis sellega elatist kuni 1940.aastani. See aasta tõi Juhan Kuuli ellu suure pöörde – kogu vara, sealhulgas oma kätega ehitatud elumaja, natsionaliseeriti. Peale sõda olid ajad rasked - tagakiusamine kulakluses

⁸ Linda Ennemuist'ilt on saadud J.Kuuli eluloolised andmed

süüdistatuna ning ülejõu käivate “normide” täitmine võtsid heasüdamlikul loomeinimesel elutahte. Juhan võttis endalt ise elu.

Et Juhan oli väga musikaalne, muretses ta omale kandle ja õppis mängima. Kannel, mille ta endale ilmselt ostis, oli kahekordsete keeltega ja kolme saatekooriga. Mängima õppis Juhan ise (tütar ei mäleta, et ta seda kellegi eeskujul oleks teinud). Ta oli väga andekas, hea kuulmise ja mälu. Kui kuskilt mõne laulu kuulis, kohe järele mängis, sageli laulis ka kaasa. 1937.aastal ostis Juhan raadio ning tänu sellele täienes tema kandlererepertuaar – kõik tolleaegsed lood-laulud, mis Juhan raadiost kuulis, mängis järgi.

Kuna tema kodukohas peeti sageli kiigepidusid ja simmaneid (Koigi külas ja Kahutsis) ning elav seltsitegevus käis ka naabruses asuvas Tumala koolimajas, oli Juhan Kuul alati oodatud kui hea kandlemängija. Seal osales ta ka näitemängudes.

Tütred mälestuste järgi tegeles isa temaga palju: mängis, laulis lastelaule, magama uinutas kandlemänguga. Linda õppis samuti pilli mängima, kuid mitte isa moodi katmistehnikas vaid sõrmitsedes. Siiski paelus tüdrit rohkem akordionimäng ning 12-aastasele noorele neiule osteti Tallinnast 80 bassiga “Honer”.

Lähedastele ja sõpradele jäi Juhan Kuulist mälestus kui andekast muusikust.

2.2.5. Mihkel Peel (1894 – 1965) - kandlemängija

Mihkel (Mihail) Peel oli pärit Meiuste külast Leisi vallast. Tema lapsepõlve ja varajase nooruse kohta andmed puuduvad. Teada on, et ta osales Eesti Vabadussõjas. Kuna üks tema õdedest Joise Pihl oli Põide valda Veere külla mehele saanud, siis tuli Mihkel Vabadussõjast otse õe juurde elama. Siin sai ta tuttavaks ning abiellus Elisaveta Käonoga (Mihkli Liisaga). 1929. aastal ehitati vanast majast ja sõjas osalemise eest kingituseks saadud talust kokku uus maja Veere Mihkli. Kuna maja asus keset küla, käis siin tavapärasest rohkem rahvast – siin asus küla tuletõrjepasun, siia toodi posti ja vallateateid. Talus olid ka suured käsikivid, kus külarahvas käis vilja jahvatamas. Samuti oli selles talus küla suurim saun. Lavale mahtus korraga kuus meest. Kuna ka elumaja oli ruumikas, siis käisid külamehed Mihkilil kaarte mängimas ning õlut degusteerimas. Vahel käisid ka külanaised juttu ajamas ja vardaid kudumas.

Mihkel oli käinud kihelkonna koolis - tema hobi oli matemaatika. “Pühapäeva hommikul, kui ta kinnitas laia püksirihma uksehaagi külge, et hakata habemenuga teritama, oli see naistele märk, et lähima poole tunni jooksul oli köök nende jaoks suletud tsoon. Mina tohtisin habemeajamist pealt vaadata. Peale habeme ajamist tõi vanaisa lauale oma vihikud ja raamatud ning hakkas matemaatika ülesandeid lahendama... Peale paaritunnist teadustööd, tõi ta välja kandle.” (Peel, 2005)

Mihkel ja Liisa Peel`el oli neli last: kaks tütart ja kaks poega. Tütred surid noorelt – alles lapseas olev Nadezda ning seejärel tütar Paula. Tema 10 aastane poeg Aarne jäi vanavanemate kasvatada.

Mihkel tegi ka sepa ja puusepa tööd. Millal ja kelle järgi Mihkel kannelt mängima õppis, seda tütrepoeg ei tea. Kandleid oli Mihklil kaks. Üks ühekordsete keeltega, mida ta ise kutsus viisikandleks ja teine topeltkeeltega, mida ta tavaliselt ka mängis.

“Ma ei mäleta, et oleks peetud sünnipäevapidusid, aga palju peeti talguid, oli pulmi ja joodud (ristsed). Samuti mängis Mihkel nendel õhtutel, kui mehed kaarti mängimas käisid. Ega vanaisa kunagi ise kannelt toonud (v.a. pühapäevad), ta lasi ikka naistel tükk aega nuruda ja siis tehti laua taha ruumi, siis ta häälestas pilli ja kõik kuulasid sõna ega seganud oma jutuga. Kõige soovitud lugu oli *Kuldrannake*” (Peel, 2005).

Tütrepoja sõnul õppis vanaisa enamus lugusid mängima noodist ja tema pilli järgi lauldi ja tantsiti.

Tol ajal oli Uuemõisas ja Tornimäe ümbruses tihe asustus ja sellest tingituna väga aktiivne seltsielu. Tegutsesid näiteringid, koka-, õmblus-, sanitarringid. Õpetati viltide valmistamist, kangastel kudumist ja loomade tohterdamist. Ajalehe *Meie Maa* (21.05.1927.a) andmetel oli Põide haridusseltsis liikmeid 214. Segaeeskavaga pidusid korraldati 12, pereõhtuid 4. Korraldatud pidude

ja tegelaste õhtute sissetulekutest ehitati Uuemõisas uus rahvamaja, mis avati 25. septembril 1927ndal aastal- see oli Põide pidupäev. (*Meie Maa*, 24.09.1927)

Uuemõisa jazz- orkestris osales ka Mihkel Peel (vt Foto nr 5).

Foto nr 5: Uuemõisa jazz- orkester 21.aprillil 1935.a I rida: Aljoša Koppel, Aleksander Kaldvee, Aleksander Kreek, Mihkel Peel⁹, August Laar, August Kommel,

Juhan Õun. II rida: Aleksander Kommel, Herman Olli(juht), Julijus Kirsim, Juhan Saar, Steffan Harb. (Männa, 1995, lk 258)

⁹ Esireas vasakult neljas

Eluloolised andmed Mihkel Peeli kohta olen saanud tema tütrepojal Aarne Peelilt.

2.2.6. Aleksander Sooäär (1898 - 1990) - kandlemängija

Andmed Aleksander Sooääre kohta on saadud tütar Urva (Sooäär) Lõunatilt intervjuerimise teel.

Kandlemängija Aleksander Sooäär sündis 18. augustil 1898. aastal Kaarma vallas Kuke külas Saueaugu talus. Isa Johannes Sooäär ja ema Riina Sooäär pidasid talukohta. Aleksandril oli neli õde- Eliine, Akliina, Miina ja Liisi, kellest kaks esimest olid samuti väga musikaalsed- mängisid kannelt ja olid head lauljad.

Aleksander abiellus 1930ndal aastal Kuke külast Kuke talust pärit Ida Tarvega. Neil sündis viis last- Arno, Saima, Urva, Aime ja Silvi. (Foto nr 6)

Aleksander töötas Uduvere Masinaühistus. Talviti töötas liikuva

saeraami peal. Peale II maailmasõda kuni pensionile jäämiseni töötas ta Saare EPT saekaatris. Pensionipõlves sai Aleksander tegeleda oma hobidega- pidas mesilasi, meeldis ka koduõlut teha, oli kirglik jahimees ja pillimees.

Aleksander suri kõrges eas 14. märtsil 1990.aastal.

Kelle järgi Aleksander Sooäär kannelt mängima õppis, tütar ei oska öelda. Kodus oli üks külakannel ja kaks klahvidega kannelt. Arvatavasti on need valmistanud Kaarmalt pärit meister Aleksander Kaju (autori oletus). Ise Aleksander pille ei meisterdanud.

Tütre sõnul mängis isa külakandlel, lapsed saatsid tema mängu klahvidega kannedel. Lapsed õppisid kandleid mängima pigem isa eeskujul kui õpetusel. Aleksander mängis kannelt sõrmitsedes, lühikesed keeled enda poole.

Saueaugu Sassi, nagu Aleksandrit kohapeal kutsuti, oli nõutud pillimees külapidudel. Nõukogude ajal käidi tihti mängimas isetegevuse ülevaatustel. EPT- s töötamise ajal tuli ka asutuse pidudel tihti mängida.

Põhiliselt mängis Aleksander selle aja lööklaule nagu *Süda tuksub*, *Kui kungla rahvas*, *Seal, kus rukkiväli*, *Hulkuri valss*, kuid suurema osa tema repertuaarist moodustasid siiski tantsulood: polkad, valsid, reinlendrid ja muud.

Aleksander ja Aime (saatekandlel) Sooääre pillimängu on salvestanud 1959.aastal H. Tampere ja O. Kõiva. Need palad on talletatud ERA heliarhiivis M2-0185 (4 pala: a)Polka, b)Valts, c) Polka 2X, d) Padispaan) ja M2-0186 (4 pala: a)Valts, b) Krakujaak, c) Valts, d)Polka).

Foto nr 7 Urva ja Aleksander Sooäär

Samuti mäletab tütar Urva, et veel varem käis isa pillimängu lindistamas N. Põlluäär Eesti Raadiost. Urva ja Aleksander Sooääre kandlemängu on kajastatud 1962. aasta 24. märtsi ajalehes Kommunistiehitaja.

2.2.7. Mihkel Sulg (1900 - 1958) – kandlemeister ja -mängija

Mihkel Sulg sündis 19. oktoobril 1900. aastal Paavli talus Olga külas Leisi vallas. Ema Jelisaveta (Liisu) Sulg oli 1,9 ha popsikoha pidaja. Isa, Jaan Sulg, käis, nagu tol ajal kombeks, suviti mandril kraavihalliks või Riias ehitustööliseks. Ta suri 1910. aastal võrdlemisi noorelt Liisu kasvatada jäid kolm väikest last: tütred Veera ja Maria ning poeg Mihkel. Esimene poeg Aleksander (Sander) oli siis juba 20. aastane. Ka tema käis algul Lätis karjaseks, hiljem ehitustööl. Talvel oli Saaremaal, kus sai tööd küla koolmeistrina. Leisis oli kihelkonnakool, mille paremad õpilased said koolmeistriteks. Vanema venna vaimne mõju Mihklile oli väga suur. Venna eeskujul õppis ta ka kannelt mängima.

Kuigi Mihkli koolitee piirdus vaid nelja klassiga kihelkonnakoolis ja raamatupidamiskursustega Tallinnas, sai temast hiljem tänu pidevale enesetäiendamisele ja harimisele raamatupidaja ning raamatupidamise kursuste õpetaja. 1920. aastatel töötas ta Leisis vallakirjutajana, kelle õlul oli kogu

valla asjaajamine. 30-ndail aastail oli ta Leisi Ühiskaupluse raamatupidaja. Pärast Teist maailmasõda töötas Mihkel Sulg Leisi Tööstuskombinaadi pearaamatupidajana. Kolhooside tekkimisega sai temast raamatupidajate kursuse läbiviija ja õpetaja Kuressaares. Hiljem töötas Orissaare rajoonis Põllumajandusvalitsuses instruktor-raamatupidajana.

Mihkel Sulg abiellus 1930. aastal Veera (Glafiira) Krummiga (1910-1979). Neil sündis kuus last: Ellev, Ormi, Tuuli, Tõnu, Jaanus ja Johannes. Viimased olid kaksikud ja elasid vaid paar tundi. Poja sõnul isal lastega tegelemiseks eriti aega ei jäänud, kuid suunas ja innustas neid oskuslikult: tegi kandlenoote, et lapsed õpiksid pilli mängima, õmbles poistele nahasiiludest palli võrkpalli mängimiseks, tellis ajakirja *Kehakultuur*, ostis raamatuid.

Inimesena oli Mihkel tagasihoidlik ja pigem tõsine. Poja sõnul ei olnud ta jutu ega naljamees, kuigi omad vigurid tal olid. Teiste inimeste suhtes oli ta abivalmis. Tema juures käidi, kui oli vaja dokumente või palvekirju koostada. Ühiskondlikult oli Mihkel väga aktiivne ning seotud paljude ettevõtmistega: Leisi vallavolikogu liige ning hiljem abivallavanem, ühiskaupluse juhatuse esimees ja raamatupidaja ning asutajaliige, tuletõrjekompanii pealik (kompaniis oli 1938. aastal 178 liiget), Leisi raamatukogu asutajaliige (J. Kesanurm 1938, lk 34). Kuulus Leisi Karskusseltsi ja Kaitseliidu malevkonda.

Kandle oli Sander ostnud oma esimese palga eest, mille teenis Kuramaal karjasena. Sellel pillil õppis mängima ka väike Mihkel. Arvatavasti pärines Aleksandri kandlehuvi naabripere Paju Priidult, kes oli Triigi mõisas aedniku õpilane, hiljem aednik, ning kellel olnud ka ilus lauluhää. “Priidu tegi aeg- ajalt õlut ja külamehed käisid seda joomas. Mehed jõid, Priidu aga mänginud neile kogu selle aja kannelt. Lemmik looks *Savikoja venelane*. Ise laulnud ka. Olnud muhe mees ja väga töökas aednik” (O. Sulg 2003). Mihkel Sule poja Ormi arvates võisid Priidu eluaastad olla 1870-1930.

Kannel, millel Mihkel Sulg (vt Foto nr 8) hiljem mängis, oli valmistatud Leisi vallas tuntud puutöömeistri, pillimehena ja rahvaloomingu koguja Mihkel Männiku poolt. See kannel on veel alles, aga ei püsi hääles. Oma mälestustes isa kandlemängust kirjutab Ormi Sulg nii: “Minu isa Mihkel Sulg mängis mu lapsõlves õhtuti ja vahel pühepäeval. Kasutas nn katmistehnikat. Vasaku

käe näpud tõusid ja langesid, paremaga tõmbas tiku või liistakuga mööda keeli. Sekka tõmbas ka üle basside (kandle pikemas osas olevad kolm kuni viis jämedamat keelt). Sageli ka laulis viisile kaasa. Omas ilusa hääle ja oli nooruses seltsimaja laulumängudes osalenud. Meie kandlel purunesid vahel keeled. Neid sai mingist kaablist saadud teraskiududest asendatud. Kõla polnud alati aga endine. Timmida ehk häälestada tuli teda sageli- keeltepulgad (metallist) andsid ilmselt raamistikus järele. Isa õnnestus häälestamine, minul alul üldse mitte. Häälestamisel olid isal teatud akordid ja kolmkõlad, mida ta vasakukäe näppude tõstmise ja ümberpaigutamisega tegi. Seejuures pooled näpud jäid endisse asendisse. Kui need akordid ilusasti kõlasid, oli kannel timmis (hääles). Kõla oli ilus. Kandle võti oli tehtud hobuserauast” (O. Sulg 2003). Veel mäletab poeg, et ta isa repertuaar koosnes tolaeagsetest populaarsetest lauludest nagu *Läänemere lained*, *Seal Saare rannikul*, *Ma vaatsin paadist kiikriga* jt. Oli ka vanu lugusid nagu *Savikoja venelane*, *Lutika- Viiu*, *Kord mõtetes istus*. “ Oli üks väike laulik, kus ka noodid. Sealt tegi isa noodid ka kandle jaoks. Olid *Hiir hüppas*, *Jaan läheb jaanitulele*, *Lendas vene nagu kuul*. Nootide järgi mängisid kõik lapsed” (O. Sulg 2003). Poja sõnul isa vanemas eas enam kannelt ei mänginud. Pillimänguaastad langesid esimesse iseseisvusaega.

Peale pikaajalist haigust (paar aastat invaliidsusgrupil) suri Mihkel Sulg 1958. aastal leukeemiasse.

Ormi Sule sõnul oli lastest andekaim poeg Tõnu. Kahjuks oli ta lapsena kahjustanud oma käsi ja ei saanud heal tasemel pilli mängida. Ormi Sulg meisterdas enesele kaks rahvakannelt (Vassili Sepa juhiste järgi) ning õppis ka isa eeskujul kannelt mängima.

Foto nr 8 Mihkel (kandlega) ja Ormi Sulg

2.2.8. Oskar Valter (1905 – 1954) - kandlemängija

Oskar Valter sündis 1905. aastal Valjala vallas Rahu külas Aadu talus. Tema isa Juhan oli võtnud naiseks Aadu talu peretütre Viuu. Oskaril oli veel õde Juuli ning kasuõde Marie ja kasuvend Aleksander (Viiu lapsed esimesest abielust).

Oskar sai oma koolihariduse Vanalõve külakoolist, kus õppis kuus talve. Sellest koolist said lõpetanud oma aja kohta väga hea hariduse. Oskar oli tubli õpilane – tal oli väga ilus käekiri ning eriti andekas oli ta matemaatikas ja muusikas.

Naabruses asuvas Kõnnu külas Sihil oli isa Juhan Valteri sünnikodu, kuhu nad koos poja Oskariga uue elumaja ehitasid ning elama jäid. Oskar tegi puutööd ning oskas teha kõike, mis ehitusega seotud. Vajaminevad puutööpingid meisterdas ta endale samuti ise.

Naiseks võttis Oskar kõrvalolevast Jööri külast Jurna Ella. Neil sündis kaks tütar – Vaike (surnud) ning Erna (Erna Mätas, elab Virtsus), kellelt on saadud käesolevad andmed. Tütred olid vanemad töökad ja kokkuhoidlikud. Oskar Valter oli ka Valjala uue rahvamaja ehitusel nõutud ja hinnatud töömees. Tema valmistatud ukсед ja aknaraamid on vastupidanud juba 55 aastat. Valjala rahvamaja valmis 1950. aastal. Oskar Valter suri raske haiguse tagajärjel 1954. aastal oma kodus Sihil.

Kust Oskar kandle sai, seda tütar ei tea, mäletab vaid seda, et isa pill oli ühekordsete keeltega.

Kannelt mängis kuulmise järgi, nooti ei tundnud. Talle meeldis kodus ajaviiteks mängida ja laule saata. Oskari pillimängu võis kuulda ka talgutel, pulmades ja küla kiige all. Sihi Oss, nagu teda talu nime järgi hüüti, oli aktiivne ka seltsitegevusest osa võtma – kandlega leiame me Oskar Valteri 1931.aastal tehtud fotolt, millel on jäädvustatud Valjala noorteühingu *Laine* segaorkester. (vt foto nr 9)

Foto nr 9 I rida: Viktor Põlluäär, Olga Ränk, Oskar Valter, Helmi Tiits, Volodja Anupõld, Luba Toompuu. II rida: Aleksander Rüütel, Herman Kuning, X, Mihkel Lahke, X.(Männa 1995, lk 271)

Iseloomult oli Oskar täpne, nõudis kodus korda, ilu õues ja igal pool... tantsimagi kutsus pidudel vaid neid naisi, kes ilusti riides (Mätas, 2005). Tütar mäletab, et isast peeti lugu kui kangest kandlemängu- ja laulumehes, kes oli nn seltskonna hing.

2.2.9. Joann Paaskivi (1908 - 1977) – pillimeister ja -mängija

Joann (Partels¹⁰) Paaskivi sündis 24. augustil 1908. aastal Kaarma kihelkonnas Kaarma vallas Tõrise külas Uueelu talus. Isa Aleksei Partels oli kingsepp ja parandas ka pille. Oskas mängida ka bajaani. Ema Maria Partels oli kodune ja pidas talukohta.

Foto nr 10 Joann pille parandamas

Oma koolitarkused sai Joann Tõrise külakoolist. Hiljem jätkas isa jälgedes, õppides ära kingsepa töö ja pillide parandamise.

Joann abiellus Elisaveta Õunpuuga. Neil sündis viis last: pojad Herman, Valdur ja Endel ning tütred Helga ja Anne. Peale II maailmasõda läks Joann tööle maaparandusse (ei tahtnud astuda kolhoosi liikmeks), kus töötas pensionipõlveni. Suri 25. oktoobril 1977 Kuressaare haiglas.

Foto nr 9

lindistusel kannelt.

Joann Paaskivist on juttu ka 2003. aasta 2. septembri ajalehes Meie Maa.

Isa eeskujul õppis Joann pille meisterdama, parandama (vt Foto nr 10) ja neid ka mängima. Kannelt mängis Joann noppides. Seda pilli mängis ta kodustel tähtpäevadel, esinemas ei käinud. Seltskonnas eelistas ta kandlele lõõtspille või bajaani (vt vasakult Foto nr 11). Iseloomult oli seltskondlik, avatud ja lõbus mees. Peale pillimängu harrastas ka jahil käia.

Eesti Raadio on käinud lindistamas Joann Paaskivi pillimängu kahel korral (70ndate aastate algul), millest ühel lindistusel ta mängis kümnel erineval pillil. Kahjuks ei mänginud Joann sellel

¹⁰ Partels oli endine suguvõsa nimi, mis 1938. aastal eestistati.

2.2.10. Maria Riik (1908 – 1997) - kandlemängija

Maria Riik oli aktiivne kultuuritegelane Jaani kihelkonnas, Maasi vallas. Tema elu värvikam periood jääb 1930. – 50ndadesse aastatesse.

Andmed Maria Riigi kohta on saadud 1994. aasta veebruaris Aleksander Sünteri poolt salvestatud helilintidelt, mis asuvad Tartu Kirjandusmuuseumi ERA heliarhiivis (FAM 208, FAM 212) ning Merike Saarepera poolt 1989. ja 1994. aastal lidistatud helikassetilt. Samuti on kasutatud uuritava tütre tütre Krista Riigi mälestusi.

Maria Riik(Reintamm) sündis 24.novembril 1908.aastal Jaani kihelkonnas

Foto nr 12 Mari Karmeniga Maasi vallas. Tema vanemad, Joann ja Melania Reintamm, pidasid väikest talukohta Raugu külas Reinul. Maria mäletamise järgi käinud kaks kooliõpetajat uurimas Reintamme suguvõsa – Maria olnud siis 7-aastane. Juba sel ajal oli üle Eesti teada olnud 500 sellenimelist hinge. Nimi ise tulnud kunagise peremehe nime (Rein) ja maja taga kasvanud suure tamme järgi. “Reinul oli suur tamm maja taga, kus võis kuus meest kasukaga sees seista. Talvel olid adrad ja äkked sees, suvel oli sigade laudaks” (Saarepera 1989, helikassett).

Peres oli veel lisaks Mariale õde Elisaveta (Liisi), poolvennad Aleksander ja Johannes ning kaks poolõde – Anna ja Juuli. Poolvennad ning hiljem ka Anna ja Juuli läksid elama Peterburgi, sest kodutalu jäi nii suurele perele kitsaks. Eluga linnas olid nad väga rahul, seni, kuni Venemaal algas revolutsioon – siis tulid kõik Saaremaale tagasi.

Foto nr 13 Maria kannel

Maria isa oli hea lõõtsa mängija, küllap oli tütre musikaalsuski temalt päritud, sest Maria sõnade järgi tema ema ei laulnud. Mariale laule ja hiljem ka kandlemängu õpetas tema ema onutütar Kadariku Juuli (Juuli Adam), kes elas naabruses Jõiste külas. “Olin Kadarikul

karjaline kui ma olin 11 aastat vana” (FAM 208). Kandle sai Maria oma vennalt. Peterburis teenitud raha eest ostis üks vendadest endale suure lõõtsapilli, teine kandle. Kannel oli kerge, topeltkeelte ja viie saateduuriga. Kõlaava ümber olid saksakeelsed kirjad ja läikivad kaunistused (vt Foto nr 13) Kandlemängu õppis ka Maria õde Liisi. Nende õpetaja, Juuli Adam, läks hiljem Tallinna, kus

abiellus ning elas kõrge vanuseni (102 a). Maria suhtles vaatamata suurele vahemaale temaga tihedalt – käis Juulil Tallinnas külas ja vastupidi. Juuli käis Marial Saaremaal viimast korda külas, kui oli juba 100-aastane.

Kooliteed alustas Maria Jõistes ning jätkas Kavandis. Kooliõpetaja Olga Kalm pani Maria sõnul lastele kõik pähe – õpetas matemaatikat, lugemist – kirjutamist, käsitööd, aga eriti palju laule ja ringmänge. Õpetaja Kalm lavastas ka näitemänge ning 10- aastane Marigi sai endale rolli näidendis. Näitlemise pisik jäi Mariale eluks ajaks külge, nagu laulmine ja kandlemängki. Proovis ta ka teisi instrumente: “Natuke sai noorest mängitud kitarre ja mandoliinet” (FAM 212). Pillimängu kõrval oli nooruses siiski väga oluline osa lauludel – lauldi sõbrannadega metsas ja kiige all. Palju laule olid mitmehäälsed: “Ma laulsin kogu aeg teist häält” (FAM 212). Ükskord, kui Maria oli umbes 20aastane, tehti lauludest kokkuvõtet - saadi 603 lauluviisi.

Edasine elukäik läks Marial suviti taludes ja talviti linnas teenides (majateenijana). Saadud palgaraha eest ostis ta endale jalaga “Singer” - õmblusmasina. Käsitöö oli Mariale kogu elu üheks kirglikumaks harrastuseks. Eriti kaunid tulid Marial ristpistes tikitud looduspildid. Tikkimisel ei kasutanud ta valmis mustrilehti, vaid mõtles pildimustrid ise välja. Huvi selle hobi vastu aitasid varases nooruses tekitada nii õpetaja Kalm kui ka Kadariku Juuli.

Maria abiellus Johannes Riigiga – nende laulatus toimus Karja kirikus õpetaja Timotheus Linna õnnistusel.

Perre sündis kaks last – poeg Peeter ja tütar Marta. Poeg on surnud. Martal on poeg Vahur ning tütar Krista, kes samuti on aktiivse eluhoiakuga inimene. Neljandat põlve esindab tütretütre tütar Karmen. (foto nr 12)

Üks värvikamaid perioode Maria Riigi elus oli aeg, mil ta töötas Kavandi rahvamaja juhatajana. 1950. aastal moodustati endiste maakondade asemel rajoonid. Saaremaale sai neid kaks- Orissaare ja Kuressaare (alates 1952. aastast Kingissepa) (Martinson 2002, lk 359). 1959. aasta 1. veebruaril liideti Orissaare rajoon Kingissepa rajooniga. Ilmselt sama kaua kestis ka Maria töö rahvamaja juhatajana. Kuigi Kavandi rahvamaja töötas hästi, pidi Maria juhikohast loobuma poliitilise surve tõttu. Tütretütre sõnul sai Maria kõigiga hästi läbi- ta oskas suhelda nii vanade kui noortega, kunstnike, lauljate (suvitajad) kui ka lihtsate külainimestega. Marial oli hea huumorimeel, vahel olid

tema naljad liigagi “krõbedad”. Sageli tegi ta nalja iseenda üle. “Ükskord suvel jäi ta väga haigeks. Ta ütles, et nüüd suren küll ära, aga lisas siis kohe: “Ma ei saa ju praegu surra, on ju kiire heinaaeg. Teil pole ju aega mind maha matta. Lähen veel selle sooja ajaga haisema.” Neli nädalat oli voodis ja saigi terveks ning elu läks edasi” (K. Riik 2003). Mariale olevat väga meeldinud ka tantsimine. Kõik oma pereliikmedki õpetas ta tantsima. Veel vanas eas, kui tal jalad juba haiged olid, öelnud ta väimehele: “Noh, teeme ühe tantsu ehk jalad saavad terveks.” Kui siis tantsuks läks, polevat küll paistnud, et vanaema jalad oleks haiged olnud. Kuigi kandlemäng oli Mariale üks paljudest hobidest, pidas ta seda oskust oluliseks ning oli selle üle väga uhke. Ka püüdis ta kandlemängu õpetada Kristale, kui see veel väike oli. Ent tüdrukul puudus pillimängu vastu huvi.

Kannelt mängis Maria katmistehnikaga. Pilli häälestas nooremana ise, hiljem lasi seda teha teistel. “Ma pane ka, aga mul läheb nii palju aega,” sõnas ta (FAM 208). Tütretütre Krista sõnade järgi mängis Maria kannelt ja laulis vanu laule kõigil perekondlikel sündmustel.

Maria Riik suri 89. eluaastal. Ta oli üks värvikamaid tegelasi Jaani kihelkonnas Maasi vallas.

2.2.11. Heino Alliksoon (1913 – 1995) -kandlemängija

Heino Alliksoon (vt foto nr 14) (sünnijärgselt Heinrich Vatsfeldt – nime muudeti 22.03.1936 Alliksooniks) sündis 05.03.1913.aastal Karja kihelkonnas Leisi vallas Metsküla külas Laasi talus. Tema vanemad Kaarel ja Viiu tegelesid talupidamisega. Peres oli 8 last: 4 poega ja 4 tütar.

Heino abiellus Olümpiada Reinfeldtiga, kes oli pärit samast külast. Enne abiellumist töötas neiu Tallinnas lapsehoidjana ja teenijana. Pere kasvas suureks – neil oli 10 last: 7 poega ja 3 tütar. Olümpiada tegeleski laste kasvatamisega, hiljem, kui lapsed

Foto nr 14 Heino Alliksoon

suured, töötas ta veel kolhoosis põllutöölisena. Heino teenis leiba teetöölisena, tegi puidutööd Saare Kombinaadis, hiljem töötas paaditööstuses.

Heino Alliksoon oli väga mitmekülgne inimene – sai hakkama iga tööga, oli jahimees, hea laulumees ning pillimees. Metskülas, kus elati 1939. aasta lõpuni, juhatas Heino ka segakoori!

1940. aastast kuni 1975.aasta sügiseni elas tema pere Meiuste külas Kulli talus, siis asuti elama Leisi alevikku, kuhu Heino oli omale maja ehitanud. Heino Alliksoon suri 27.10.1995. aastal Leisis.

Millal ja kelle järgi Heino kannelt mängima õppis, seda ei teata. Uurimise käigus selgus, et kannelt oli mänginud ka Heino üks vendadest Aleksander Vatsfeldt – võib oletada, et kandlemäng tuligi vanema venna eeskujul. Heino poeg Huljas Allikson (sünd. 1951, eluk. Leisi, Kase 2), mäletab, et kandlemäng oli isa suur hobi. Pilli mängis ta nii kodus lastele kui ka küla talgutel ja tähtpäevadel. Heinol oli kaks kannelt, mõlemad ühekordsete keeltega, duuridega kandle. Esimese pilli päritolu pole teada, teise, Tallinna Klaverivabrikus valmistatud kandle, kinkisid talle lapsed sünnipäevaks. Pilli mängis Heino sõrmitsedes, kandle bassi- ja saatekooride osa endast väljapoole. Lugusid õppis Heino kuulmise järgi, tema repertuaaris olid peamiselt meeleolukad laululood nagu Ema süda jt, meeldis ka laule kandlel saata. Pillimängu õpetas ka lastele kuid poja sõnul neist ühestki kandlemängijat ei saanud.

Heino Alliksooni nime leidsin 1962. aasta ajalehest Kommunismiehitaja, kus Leisi külanõukogu aruandekontserti kajastavas artiklis oli kirjas lause: ”Kandle ja suupilliduet (Alliksoon ja Köster) esitas kenasti “Laev tõstis purjed...” ja “Kaluripolka”(Leesmaa, 1962, lk 49). Veel on Heino Alliksoni nimi äratoodud Teatri- ja Muusikamuuseumi fondis nr MO238 säilitusühik nr 123, (Kingissepa Rajooni TSN Täitevkomitee Kultuuriosakonna juhataja L.Sepa kiri rajooni rahvapillimeeste kohta).

2.2.12. Vassili Sepp (1916 – 2001) - kandlemeister ja -mängija

Vassili Sepp ehk pillimehenimega kutsutud Sepa Vassa oli üks tuntumaid kandlemängijaid ja pillimeistreid 20.sajandi II poolel nii Saaremaal kui üle Eesti. Tema kandlepalasid ja laule mängiti Eesti Raadios. Saaremaal oli Vassa (vt Fotol nr 15) koos abikaasa Laaniga (Melania Sepp) üks nõutavamaid pulmapillimehi.

Vassili Sepp sündis 14.jaanuaril 1916.aastal Saaremaal, Pärsama vallas, Tõre külas, Tätsi talus August ja Vassilissa Sepa kaheksalapselise perekonna esimese pojana. Kodus peeti muusikast lugu. Oma esimesed laulud õppis väike Vassa emalt, isalt päris poeg pillihuvi.

Foto nr 15 Vassili Sepp

Vassa mäletas, et isa käis sageli Koikla mõisa aias kannelt mängimas (Rüütelmaa 1993). August Sepp laulis, mängis lõõtspilli ja kannelt ning meisterdas neid pille ka ise. Esimese pilli tegigi isa Vassale, kui viimane oli 8-aastane. Vassa esimene lugu oli *Savikoja venelane*. Isa tehtud pilliga mängis Vassa 5 aastat (Rüütelmaa 1993). Vassa oli hoolas õppima – peale tööd kodutalu põldudel, harjutas ta pillimängu. Nii tulid ka oskused. Ise ta ütles, et *“pilli mängimine see elurõõm oligi”*. (Sünter 1997, lk9)

8-aastaselt läks Vassa Koikla algkooli, kus õppis neli talve. Sellele järgnes veel kaks aastat õpinguid Pärsama kihelkonnakoolis. Koolist sai Vassa ka pisut muusikalist haridust – külakoolis neljahääelseid luteri koraale lauldes ning kihelkonnakoolis noote õppides.

Kui Vassa oli 10-aastane, tegi ta isa õpetuste järgi endale ise esimese kandle. Esimene töö küll ebaõnnestus, sest puumaterjal ei olnud hästi kuivanud. 12-aastasena tuli Vassal olla juba esimest korda pulmas pillimeheks. Sama vanalt hakkas noormees kannelt mängima ka Tagaverel tegutsenud keelpilliorkestris, mida juhatas Vassa naabrimees Aleksei Põld ehk Kraavi Seiu. Viimane oli Vassilile isa kõrval tähtis eeskuju ja õpetaja. Tema juurde koju kogunes õhtuti 7-8 külanoot, et koos pilli mängida (Rüütelmaa 1993). Seiult sai Vassel ka oma repertuaari palju uusi lugusid.

Noorel Vassilil oli tahtmist isa eeskujul ka lõõtspilli mängida. Kuigi pillid olid väga kallid ja raha nii vähe, et *“aastas sai vaid ühe sitsisärgi”* (Naaber 1987, Elurõõm), hakkasid isa ja poeg raha koguma

ja lõpuks saadi ka lõõtspill. Lõõtspilli mäng kasvatas Vassili Sepa pillimehe - kuulsust veelgi . “Juhtus, et ta ei saanud sel ajal pulma minna, kui vaja Siis lükati pulmad edasi, et aga Vassili saaks pulmas mängida”.(Naaber 1987, *Elurõõm*)

1936.aastal võeti Vassili Sepp sõjaväkke– Pärnu linna 6.üksikus jalaväepataljonis oli tal pillimehena eriline staatus. Saksa okupatsiooni ajal, töötades piirivalveosakonnas abitollimehena, tutvus Vassili oma tulevase abikaasa Melaniaga, kes oli pärit Randkūlast, Kōōtsa talust. 1944 saadeti Vassili Saaremaa saksa piirivalve koosseisus Emajõe äärde, vene vägede vastu (Rūūitelmaa 1993).

Sōōjast tulles, leidis noor naisemees oma kodutalu ja kodukūla tūhjana– kogu kūla oli kūūditatud Siberisse. ”Ei nende ega teistegi kodul olnud enam sūūd kui metsavenna “varjamine” (Rauniste 1992 *Elu pillipāēvad*).

Noorpaar elas siis kūūditamise hirmus Melania kodus Kōōtsal, kuni otsustati 1950-ndate algul elama asuda Orissaarde. Vassili hakkas tōōle ehitusbrigadirina, abikaasa sai tōōd Orissaare haiglas. Peres oli kasvamas kolm last – Helve ja Heimar ning Melania poeg Anton. Ūūhisel nōul ja jōul rajati Orissaarde oma kodu. ”Laani ja lapsed vedasid hobusega vundamendikivid, tegid valmis segud, servasid ja hōōveldasid kāsitsi kōōik pōōrandalauad, mina ladusin mūūürid ja oligi kolme aastaga valmis,” on meeles Vassilil. (Rauniste 1992 *Elu pillipāēvad*)

Ūūhiselt, kogu perega, mōōngiti ka pilli – Vassa oli õpetanud kannelt mōōngima oma abikaasa ning nūūid õpetati koos lastele kandlemōōngu. Varsti lāks ūūhine mōōng nii hāsti, et vōīs koduseinte vahelt kaugemale esinema minna – nii sūūndis Seppade perekonnaorkester.

Esinemas kāidi palju, muuseas ka Tallinnas ning nende edu kinnitab vabariiklikult isetegevusfestivalilt saadud I jārgu diplom.

Lisaks oma laste õpetamisele, õpetas Vassili ka Orissaare Eriinternaatkoolis õppivaid lapsi kannelt mōōngima. Tema moodustatud kapellist kās aja jooksul (Vassa tōōtatas sel ajal samas koolis katlakūūtjana) lābi mitukūūmmend õpilast. (Sūūnter 1997, lk 8-14)

Vassili ja Melania Sepp osalesid aktiivselt ka Orissaare Kultuurimaja isetegevusringides– rahvapilliorkestrites (ūūks oli suur ; teine vāiksem koosseis, mis kandis nime *Sepasellid*).

Nooruses tegi Vassa kandleid suhteliselt juhuslikult. Alates Orissarde elama asumisest, hakkas ta pille meisterdama regulaarselt. Pillide ehitamine ei olnud Vassa meelest raske tōō, vaja oli leida vaid õige puu, helisev kuusepuu (jala peal kuivanud kuusk, millel vaik juba vāljas). Vassa tegi kandleid

ka mustast lepast, isegi haavapuust. Kaas ja põhi nendest, raamistik tammest või saarest (Naaber,1987 *Elurõõm*). Kogemused tulid tööga – pillide kõla ja väljanägeminegi paranes. ”Kui ma nüüd viimaseid kandleid teinud olen, need on niivõrd head, et üsna omal kena vaadata.” (Sünter 1997, lk14)

Elu jooksul jõudis Vassili Sepp valmistada üle 500 kandle. Tema tehtud pille leidub mitmes kohas üle maailma (Kanadas, Rootsis ja mujal). Torontos on olnud Vassa valmistatud kannel näitusel.

Peale viisikannelde on Vassa teinud ka akordkandleid ja basskandleid, viimane on Vassa enda välja mõeldud. Basskannelt on võimalik kasutada kontrabassi asendajana. Lisaks kanneldele, on Vassa valmistanud ka ühe löõtspilli, ühe mandoliini ning ühe kitarrri. (Sünter 1997, lk 14)

Vassili Sepp on rahvapillimehena teeninud mitmekordset tunnustust – saanud laureaadiplomeid nii Tallinnast kui Moskvast.

Esinemas on ta käinud ka Eestist väljaspool – Tadžikimaal, Ukrainas, Ungaris, Saksamaal. (Naaber 1987 *Elurõõm*)

Vassili Sepp suri Orissaares, 2001. aasta 6. detsembril 86ndal eluaastal.

Vassili Sepp on meedias kõige enam kajastatud Saaremaa rahvapillimängija. Fotosid ja pikemaid artikleid temast on ilmunud läbi aastakümnete nii kohalikes maakonnalehtedes (*Punalipp* 1958 nr 3, nr 42; *Kommunismi Ehitaja* nr 53/1962; nr 54/1969; 60/1967; 2/1971; 21/1985; 127/1987; *Saarte Hääl* nr 68/1990; nr 6/1991; nr 134/1992) kui ka vabariiklikes lehtedes. (*Noorte Hääl* nr 96/1958) Vassili Sepa pillimängu on salvestanud Eesti Raadio, esinenud on ka ETV-s.

Tema mängutehnikat on käsitletud oma diplomitöös Astrid Böning – VKK kandleeriala lõpetaja 2001.a. (vt Foto nr 16)

Viljandi Kultuurikolledži üliõpilaste A. Sünteri, R. Sildoja

ja M. Põldsepa ekspeditsiooni tulemusena (13.01.1994.a. Vassa kodus Orissaares Võidu tn. 12) valmis Vassast videofilm. 1997.aastal korraldas Aleksander Sünter veel Vassa pillimängu ja

Foto nr 16 Vassa kannelt mängimas

mälestuste lindistamist, mille salvestused on Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi fonoteegis.

2.2.13. Hilda Metsalu (sünd. 7.august 1924) - kandlemängija

Hilda Metsalu sündis 7.augustil 1924. aastal Kaarma kihelkonnas Kaarma vallas Nõmme külas. Vanemad, Aleksander ja Miina Kupits, pidasid väikest Mardi asuniku- talu. Hildal oli ka õde Aino ja vend Paul.

Hariduse omandas Hilda Kaarma koolis. Suviti käis tütarlaps taludes teenimas, et aidata perel paremini toime tulla. Hilda lahkus kodunt 21aastaselt ja abiellus Osvalt Travega Kuke külast. Sündisid lapsed – üles on kasvatatud neli poega. Hilda töötas kolhoosis põllutöölisena, hiljem käis katlakütjate kursustel ja töötas seejärel katlakütjana. Vanemas eas on töötanud ka Kaarma kooli sööklas koka abina.

Esimene abikaasa Osvalt suri 44aastaselt infarkti. Praegu on Hilda abielus Vello Metsaluga ning elukohaks on Kaarma vald Asuküla Tiigi talu, kus 82aastane Hilda oma vanaduspäevi veedab. Vaatamata kõrgele eale, tegeleb Hilda mitme harrastusega. Meelistegevusteks on talle kudumine, aiatööd aga kõige suuremat rõõmu pakub talle musitseerimine (vt Foto nr 17). Praegune abikaasa Vello mängib lõõtsa ja akordionit ning sageli saadab Hilda teda kandlel. Lõõtspilli ja kannelt õppis mängima ka poeg Endel Trave (surnud 2003). Pillid häälestas ka Endel.

Huvi pillimängu vastu tekkis Hildal juba lapsepõlves. Kodukülas elas Hilda onu Juhan Kübar, kes mängis kannelt. Juhan oli tagasihoidlik mees, mängis pilli omaette kodus. Onul külas käies ja tema pillimängu kuuldes, hakkas omale pilli tahtma ka väike Hilda. Onu pillil tegigi Hilda oma esimesed sammud kandlemängus. Kõige paremini tuli välja *Üks vanamees raius...* . Juhanil oli viisikannel, Hilda sõnul tegi viisi noppimine sõrmed haigeks. Aga ikkagi oli tahe kandlemäng selgeks õppida suur. Tütrel kandlehuvi nähes, kinkis

Foto nr .17 Hilda musitseerimas

isa talle 25 krooni ja selle raha eest ostetigi Kaarma külas elanud pillimeistrilt Aleksander Kajult kannel. Sellest ajast hakkas Hilda järjekindlalt harjutama. “Sellel kandel olid klahvid peal, neid alla muljudes sai vajalikke keeli tõmmata,” meenutas Hilda Metsalu.

Hilda mäletamist mööda olid nii Juhan Kübar kui Aleksander Kaju samaealised, sündinud arvatavalt sajandi algusaastatel (1900?).

Kaarma koolis, kus Hilda õppis, pani koolijuhataja Juhan Allik musikaalsemad lapsed orkestris mängima (vt Foto nr 18).

*Foto nr18 Kaarma kooli keelpilliansambel 1938- 39 õppeaastal
(Männa 2002, lk 279)*

Kooliorkestris tuli Hildal mängida mandoliini. Orkestriga käidi sageli ka mujal lähikonnas esinemas. Oma kandlega pidi Hilda koolis esinema sageli ka solistina.

Ümbruskonnas on Hilda tuntud - teda kui kanget kandlemängijat, soovitasid mitmed selle piirkonna inimesed.

Pereansambliga on mängitud kodukandi pidudel, pulmades või lihtsalt oma lõbuks kodus. Hilda on pilli mänginud ka koos Aleksander Sooäärega, kes oli Kaarmal tuntud kandlemängija. Viimasel ajal mängib Hilda ainult saatekannelt. Kanded, mis Hilda Metsalu kodus on, on kõik (3 pilli) valmistatud Vassili Sepa poolt.

2.2.14. Ilmar Kuldsepp (sünd. 1928) – kandlemeister ja -mängija

Ilmar Kuldsepp (vt Foto nr 19) sündis 26. augustil 1928. aastal, Karja kihelkonnas Pärsama vallas. Tema vanemad pidasid Salu talu Nõmme külas. Isa, Aleksander Tisler, oskas mängida viiulit. Sealt ka poeg Ilmari muusikahuvi.

Foto nr 19 Ilmar mänguhoos

Koolihariduse sai Ilmar Pamma algkoolist, kus ta õppis 1936-1941. Peale sõda, 20-aastase noormehena, asus ta tööle Pamma rahvamaja juhatajana (1949-1957). Selles ametis olles tuli tegeleda kõigega: laulmise-, tantsimise-, võimlemise, näitemängu- ja pillimänguga.

1959. aastal abiellus Ilmar Erna Sireliga. Neil on kolm last.

Hiljem töötas Ilmar Kuldsepp ehitusealal kuni pensionile jäämiseni. Ta oli väga hinnatud puutöömees .

Soov kandlemäng selgeks õppida tuli temast aasta vanema naabripoisi Albert Takkise mõjul, kellel oli kannel. Sellel kandlel olid ühekordsed keeled ja bassikeeled, saatekoore polnud. Mängides asusid bassikeeled mängijast kaugemal, viisi sõrmitseti. Sellel pillil õppis ka Ilmar mängima.

Oma esimese pilli tegi Ilmar endale ise, olles u. 50-aastane. Kannel tuli suhteliselt väikene. Hiljem ostis ta Tallinna Klaverivabrikus valmistatud kandle. Kümme aastat hiljem valmistas Ilmar omale veel teisegi pilli.

Kandlel mängis Ilmar tol ajal tuntud laululugusid nagu *Läänemere lained* ja muid populaarseid meloodiaid, ise enamasti kaasa ei laulnud.

Külapidudel mängis harva, rohkem musitseeris kodus, ka koos miniaga, kes mängis akordionit. Kandlesolistina esines Ilmar isetegevuse ülevaastustel, mängis ka Karja kapellis. Peale kandle mängis Ilmar ka karmoškati ja akordionit.

Iseloomult on ta rõõmsameelne, seltskondlik ja aktiivse eluhoiakuga inimene.

Kahjuks vigastas Ilmar puutööd tehes oma kätt ega saa endisel tasemel pilli mängida. Siiski võtab ta veel praegugi, eaka inimesena (75 a), oma kandle välja ning tuletab meelde noorusaegu.

On kahetsusväärne, et Ilmar Kuldsepa kandlemängu pole salvestatud.

2.2.15. Julius Lehtsi (1929 - 2003) - kandlemängija

Foto nr 20 Julius Lehtsi

Julius Lehtsil (vt Foto nr 20) on Saaremaa rahvakultuurile tähtis isik. Julius sündis 1.mail 1929. aastal Kanepi kihelkonnas Urvaste vallas Trusta külas Visnapuu talus. Isa Johan Lehtsi (1877- 1954), ema Alma Friedesike (Kalk) Lehtsi (1901- 1982). Peres oli ka tütar Nanny. Juliuse koolitee algas 1938.aastal Koigu algkoolis. Jätkus Otepää keskkoolis, seejärel Tallinna 7. keskkoolis, mille lõpetamise järel asus Julius õppima Tartu Ülikooli (1949- 1951). Peale seda jätkas õpinguid Eesti Põllumajandus Akadeemias, mille lõpetas 1954. aastal metsamajanduse erialal. Noormees suunati tööle Saaremaale, kus mööduski tema ülejäänud elu. Saaremaal sai esimeseks töökohaks Sõrve metskond. 1956. aastal Julius Lehtsi abiellus Linda Vesmaniga (1931- 2001). Perre sündis kolm last- pojad Aare (1956) ja Jaan (1960) ning tütar Signe (1969).

10 aastat töötas Julius Kuusnõmme metskonna ülemana ning 1969. aastast alates Kingisepa rajooni Põllumajandusvalitsuses metsamajanduse insenerina. Viimasel ametikohal töötas ta 20 aastat, kus 1989. aastal suundus vanaduspensionile. Julius Lehtsi suri 7. juunil 2003 Kuressaares.

Huvi muusika ja kandlemängu vastu päris Julius oma lapsepõlvkodust- nii isa kui ema oskasid mängida erinevaid pille. Vanemate eeskujul õppis Julius juba väikese poisina mängima nii kannelt kui viiulit. Külakannel, millel mängiti, oli valmistatud Johani venna Juliuse (surnud 1982. a.) poolt. Õde Nanny meenutuste järgi mängis väike Julius koolivaheaegadel tihti kodumaja akna all viiulit või kannelt. Nooditarkust sai ta koolist, muusikalist eriharidust ei omanud.

Tartus õppides süvenes Juliuse huvi pillimuusika vastu veelgi. Ta õppis mängima ka akordionit, kitarrit, klaverit ning ka erinevaid puhkpille.

Saaremaale elama asudes jätkas Julius oma muusikalisi harrastusi – algul mängis puhkpilliorkestris kornetit. Hiljem asutas ja juhendas mitut rahvapilliansambli: Saare KEK- i kapelli Sikupill, kohvik

Veski kapelli, Kuressaare Pensionäride Nõukogu rahvamuusikaorkestrit Seenior, ansamblit Kannel (vt Foto nr 21) ning akordioniansamblit Akord.

Julius oli ka aktiivne üksikesineja. Suviti esines ta tihti oma erinevate kanneldega Kuressaare Lossihoovis, turuplatsil või sanatooriumis Saaremaa Valss, sageli kutsuti teda mängima Tarviste turismitallu Upal. Julius Lehtsil olid tihedad sidemed Soome kandleliiduga, kus talle saadeti regulaarselt ajakirja Kantele.

Pillimängu ja juhendamise kõrvalt jõudis Julius käia veel laulmas EELK Kuressaare Laurentiuse koguduse segakooris.

Aja jooksul muretses Julius omale lisaks esimesele onu valmistatud pillile veel kolm kannelt: üks Tartu linnas valmistatud külakannel (meister teadmata), Tallinna Klaverivabriku rahvakannel ning Vassili Sepa valmistatud elektrikannel.

Kuigi Julius mängis elu jooksul erinevaid pille, hindas ta siiski kõige enam kannelt. Seda tõendavad tema kirjaread 1995. aastast: *“Ma tahan kannelt mängida. Need helid meeldivad mulle- veel parem kui need helid meeldivad ka kuulajatele.”* (Tulk, 2004)

Julius Lehtsi kandlemängu on salvestatud Tartu Kirjandusmuuseumi ERA 1995. aastal valminud projekti *Saaremaa rahvaluule andmebaas* raames: FA DAT 35, FA DAT 36 ning kodustes tingimustes salvestatud CD 26 palaga, millest 2 on Juliuse oma looming.

Foto nr.21 Ansambel Kannel: vasakult esimene Julius Lehtsi, Jaanus Mikkelson, Mesili Milik, Aivi Vahkal, Tiia Tasane ja Herve Tasane (erakogu)

2.2.16. Vambola Rihvk (sünd. 9.september 1930) - kandlemeister

Vambola Rihvk, elukohaga Orissaares Aia tn 3, on Saaremaal teadaolevalt üks viljakamaid kandlemeistreid Vassili Sepa järel. Kandleid ehitama hakkaski Vambola Sepa Vassa eeskujul ja innustusel.

Järgnev elulugu on kirjutatud Vambola Rihvki käsikirjaliste mälestuste põhjal (Rihvk 2003, *Minu mälestusi kandlest*).

Vambola Rihvk sündis 9.septembril 1930.a. Muhu kihelkonnas Hellamaa vallas Ridasi külas Tooma talus. Nii tema ema, Julia Rihvk (Väärtnõu) kui ka isa, Ivan Rihvk olid põlised muhulased. Ivan oli ehitusmees, tegi rookatuseid ja ka pottsepatööd. Julia tegeles talutöödega ning hoolitses laste eest. Vambola sõnul tegeles ema esmajoones lastega, muuhulgas laulis neile palju. Ema õlul oli ka kogu talumajapidamine.

Foto nr 22 Vambola oma valmistatud kandlega

Vambolal oli kaks vanemat venda, August ja Endel ning õde Leida. Kõik nad armastasid muusikat – August muretses endale lõõtspilli, mida ta 9-10-aastase Vambu eest hoolega varjas, peites pilli aita viljakirstu. Väikevenna pillihuvi oli aga suur ning ta leidis ihaldatud instrumendi üles. Sel ajal, kui August oli tööl, õppis Vambu lõõtsal mitu lugu mängima. Esimene neist oli “Ma olin Tartus Toomemäel”. Vend Endlile meeldis kitarri mängida, kitarri saatiski oma laulu ka õde Leida.

Vambola alustas õppimist Piiri algkoolis (1938) ning lõpetas samas (Piiri Mittetäielik Keskkool – kool nimetati ümber) 7 klassi 1946.aastal. Esimene töökoht oli Orissaare Teedevalitsuses – tol ajal 16-aastaselt noormehel oli tööks oli Väikse Väina tammi nõlvade kindlustamine.

1950-1951.a. käis Vambola ALMAVÜ autojuhtide kursustel ning saanud juhiloa, asus tööle Orissaare Rajooni Täitevkomitee autojuhina. 1959.a. Orissaare rajoon ühendati Kingissepa rajooniga ning endisesse administratiivhoonesse rajati internaatkool. Vambola töötas ka koolis edasi autojuhina, hiljem katlakütjana (29 a.) kuni pensionile jäämiseni.

Oma tulevase abikaasa Astridiga tutvus Vambola 1951.aastal Muhus. Abielluti Orissaares 1959.a. Vambolal ja Astridil on 4 täiskasvanud last: Reet, Toomas, Tõnis ja Piret.

Oma elu kõige tähtsamaks teoks peab Vambola naisevõttu ja perekonna loomist – “see andis elule hoopis uue suuna. Naine on nagu helisev kannel, aga vähe on neid mehi, kes oskavad seda õieti helisema panna” (Rihvk, 2003).

Kandlel, kui kaunikõlalisel rahvapillil, on Vambola Rihvki elus olnud eriline koht. Tema esimesed mälestused kokkupuutest kandlega on varasest lapseõlvest (3-4 a.). Isa oli toonud lastele kandle (Muhus oli seda instrumenti simbliks kutsutud). “Kui sõrmedega üle keelte tõmbasid, tuli sealt imeline helin, mis heliseb veel tänaseni hinges” (Rihvk, 2003). Kodus kannelt keegi ei mänginud ja ei õpetanud. Poisid kasutasid helide kättesaamiseks puupulki ning lõpuks oligi pill katki. Juba koolieas, lugedes O. Lutsu *Kevadest* Imeliku kandlemängust, meenus Vambolale taas “see imeline helin, mis tuleb kannelt mängides. Kandlel oli omapärane võlu või maagia, mis poeb justkui su hinge ja sellel on ka väga rahustav mõju” (Rihvk, 2003).

Orissaare Internaatkoolis töötas samal ajal ka katlakütjana Vassili Sepp. Vambola hindas tuntud rahvapillimeest väga kõrgelt: “Vassa oli ju legendaarne pillimees. Ta mängis kõiki pille ja muidugi ka kannelt. Seal (OIK katlamajas) alustas Vassa ka oma kannelde tegemise suurt karjääri ja sealt sain minagi selle “pisiku” külge. Tema oli ju suurmeister ja mina pisike õpipoiss tema kõrval” (Rihvk, 2003).

Nagu järgnevast mälestustereast selgub, hakkas Vambola Rihvk just Vassili Sepa eeskujul kandleid valmistama: “Ütlesin Vassale, et teen ka endale kandle, aga vana pidas seda muidujutuks ja igapäev küsis, millal kannel valmis saab ja millal. Nii hakkasin minagi Vassa järgi katsetama” (Rihvk, 2003).

Esimese kandle tegu võtnud Vambola sõnul kaua aega – peaaegu kaks nädalat. Oma esimese kandle kinkis Vambola ära, mida siiani kahetseb. Eespool oleval esimesel fotol (vt Foto nr 22) demonstreerib Vambola üht esimesena valminud pillidest.

Oma mälestustes annab Vambola Rihvk üksikasjaliku ülevaate kandle materjali varumisest ja ettevalmistamisest, tööriistadest, mida ta kasutas ning kandle valmistamisest. (vt Foto nr 23 järgmisel lehel) Käesoleva ajani on Vambola Rihvk teinud 24 kannelt, sealhulgas nii viisi- kui

saatekanded. Pooleli on 2 kannelt ja taastamisel-parandamisel üks Tallinna Klaverivabrikus valmistatud rahvakannel.

Vambola Rihvk on suure osa omavalmistatud kanneldest ära kinkinud (näit. Orissaare lasteaiale, headele sõpradele, kuhu veel. Müünud on ta oma pille asutustele, turistidele jt. kandlehuvilistele.

Vambola kandleid – nii valmis kui ka pooleliolevad olid 2003.a. aprillis näitusel Orissaare kultuurimajas, kus toimus Orissaare kandlemuusika päev (27.04.2003.a.).

Esimesed lood, mida Vambola kandlel õppis, olid lastelaulud, neid ta mängiski oma lastele. Vambola ei pea ennast kandlemängijaks. “Ma ise mängin väga kehvasti ja oma mänguga ma pelgan publiku hulka tulla. Pean end ikka

Foto nr 23 Selline näeb välja kannel seest

rohkem kannelde tegijaks ja remontijaks kui mängijaks” (Rihvk, 2003).

Vambola Rihvk on väga abivalmis ja heasüdamlik inimene (töö autori isiklik hinnang), kes austab eesti rahvakultuuri ning soovitab: “Ikka kannelt mängima õppida, see muudab tuju heaks ja teeb inimese paremaks” (Rihvk, 2003).

2.2.17. Eedi Rand (1932 - 1995) – kandlemängija, -meister

Hinnatud kandlemängija Eedi Rand (vt Fotol nr 24) sündis 28. veebruaril 1932. aastal Jämaja kihelkonnas Torgu vallas Jämaja külas Põlluotsa talus. Eedi isa Juhan Rand oli kalur, ema Marie Rand oli kodune, hiljem töötas kolhoosis. Eedil oli ka poolõde Elfried. Koolihariduse sai Eedi Tärju algkoolis ja Torgu koolist.

1950ndal aastal, Eedi oli siis 18aastane, abiellus ta Salme Kipperiga. Elati Eedi kodus. Sündisid lapsed- kaks tütar, üks poeg. Abikaasa Salme töötas kolhoosis põllutöölisena, hiljem Läätsa kalatööstuses, Kuressaare I

Foto nr 24 Eedi Rand

Keskkooli sööklas ja tsentraliseeritud katlamajas. Eedi teenis elatist kalurina, hiljem töötas Sõrve- Kaluri kolhoosi raadiosõlmes. 1974. aastal osteti maja Kingiseppa, kuhu pere elama asus. Eedi töötas lukssepana Kingisepa Piimakombinaadis. Abikaasa on öelnud, et

Eedi oli väga tubli kõigi tööde peale: parandas raadioid, ehitas maja, tegi ise kõik ahjud, pliidad, tegi metallitööd jne. Oli nii öelda kuldsete kätega mees.

Eedi Rand suri Kuressaare 4. märtsil 1995. aastal 63- aastasena vähki. Abikaasa sõnul oli ta väikse jutuga, vaikne, heasüdamlik mees, kelle sarnast annab otsida.

Kannelt õppis Eedi mängima 10- 11aastaselt iseseisvalt, eeskujusid ei olnud. Kelle käest esimese pilli sai, pole teada. Kui Eedi oli 15 aastane, siis ehitasid nad koos isaga kandle (ei ole säilinud). Hiljem ostis Eedi vabrikus valmistatud pilli. Abikaasa sõnutsi mängis Eedi kannelt noppides, lühemad keeled enda poole. Kannel oli igal pool kaasas ning teda kutsuti ka igale poole mängima. Nõukogude ajal tuli esineda sageli Kingisepa rajooni küla kunstilise isetegevuse ülevaatustel. Sealtpälvis Eedi Rand ka mitmeid aukirju (vt Foto nr 25).

Eedi mängis ka viiulit, akordionit, mandoliini ja bajaani. Torgu puhkpilliorkestris tuli isegi trompetit mängida. Rahvamajas (Sõrve- Kaluri klubi) tuli tal sageli saata lauljaid ja tantsijaid.

Tema pillimängu järgi oli hea tantsida. Kui Eedi perega Kingiseppa kolis, olevat rahvamaja juhata kurtnud, et nüüd jääb meie töö soiku.

Kingissepas mängis Eedi Rand Autobaasi orkestris kannelt. Ülevaatustel mängis ta üksinda. 60ndatel aastate algul käis E. Rand esinemas Tallinnas Eesti Televisioonis.

Lastest õppis isa järgi pilli (akordion) mängima ainult poeg, kandlemängu pidasid lapsed keeruliseks. Viimati mängis Eedi Rand pilli veel 80ndatel aastatel. Haigena enam pilli ei mänginud. Eedil oli repertuaaris enamasti tolle aja populaarsed tantsulood. Eriti meeldis talle mängida popurriisid.

Eedi Randa kui kandlemängijat on mainitud 1962. aasta 10. veebruari Kommunisti Ehitajas: *“Vajalikku vaheldust kavasse andis ka kanneldaja Rand.” H. Kuusk.*

Foto nr 25

2.2.18. Helga Nurmekann (sünd. 1940) - kandlemängija

Helga (Paaskivi) Nurmekann (vt Foto nr 26) sündis 26.juunil 1940. aastal Kaarma kihelkonnas Kaarma vallas Tõrise külas Uueelu talus. Isa Joann Paaskivi oli kingsepp ja parandas ka pille. Ema Elisaveta Paaskivi oli kooliteenija Tõrise algkoolis. Helgal oli ka üks õde ja kolm venda. Koolis käis Helga Eiklas ja Kaarmal. “Kohalikus koolis 7 klassi lõpetatud, astus ta linna¹¹ õhtukeskkooli, samuti muusikakooli akordioni erialale ja sai ühte kenasse perekonda lapsehoidjana tööle. Varsti avanes võimalus asuda tööle Teedevalitsusse, algul kesklattu ja

Foto nr 26 H. Nurmekann

peatselt kaadriosakonda. Suhteliselt suures ettevõttes vägagi vajalikku tööd tegi ta ligi 40 aastat ja teenis ära inimeste suure lugupidamise.” (Õnnis 2000, lk 10)

Uues töökohas tutvus neiu oma tulevase abikaasa Jaan Nurmekanniga, kellega Helga 1960. aastal abiellus. Perre sündis kolm last - tütred Rita ja Külli ning poeg Jüri.

Helga oli ja on praegugi ühiskondlikult aktiivne. Kõik need aastat tuli tal juhtida asutuses kultuuritööd, peale selle oli ta üle 20 aasta kooperatiivi kaupluskomisjoni esimees ja ligi kolm aastakümnet SKV Keskvalitsuse Õppekombinaadi Saaremaa filiaali juhataja (raamatupidajate koolitus ja täiendõpe). Helga arvates käis sealt läbi tuhande inimese ringis. Praegu juhib Helga viiendat aastat järjest Kuressaare Pensionäride Ühendust, mis on väga aktiivne ja mitmekülgne organisatsioon. (Vaher 2004, lk 6)

Pilli hakkas mängima Helga juba lapsena. Kodus oli harmoonium, üks puuviledega orel, hulgaliselt löõtspille ning külakannel. Kandlel ja harmooniumil otsis väike Helga tuttavaid viisikesi – “Paadist kiikriga oli üks esimesi, mis mul välja tuli” meenutab Helga. Esimesel kandlel, mille isa väiksele Helgale tõi, olid ühekordsed keeled ja klahvid (vt Foto nr 27...).

Foto nr 27 Helga kannelt mängimas

Sellel sai minoorseid lugusid mängida.

Kandlemängu õppis Helga ära omal käel (nii viisikandlel kui ka duurkandlel).

1960. aastal tabas Helga korterit suur tuleõnnetus, kus põlesid ära muuhulgas ka kõik pillid. Selle tõttu tekkis tema pillimängus suurem paus. Mõne aja möödudes ostis Helga endale akordioni, aga selle pilli mäng väsitas teda füüsiliselt.

Kui teedevalitsuses moodustati rahvapilliansambel, ostis Helga endale duurkandle ning hakkas mängima nimetatud kollektiivis. Sellest ajast on Helga mänginud pilli ja käinud palju esinemas nii suuremate kui ka väiksemate koosseisudega. “Nüüd tuntakse Helgat juba pikemat aega populaarse ansambli Anna minna juhi, laulja ja mängijana. Koosseis on aastate jooksul vahetunud, aga ansambli hing ja eestvedaja on endiselt Helga, kes selle neljaliikmelise truppi ka kokku mängima kutsus.” (Vaher 2004, lk 6)

Tänu pillimängule on Helga saanud palju reisida. 2003. aastal kutsuti ansambel Anna minna esinema Kaustises (Soomes) toimunud folkfestivalile. 1995. aastal osales Eesti rahvapillimeeste ja –lauljate delegatsiooni koosseisus Europeade’l Hispaanias. Pilli on mängitud veel Hollandis, Rootsis, Itaalias ja Saksamaal 1995. aastal Wismari folkroolifestivalil

Helga Nurmekannist võib lugeda ka perioodikast: Iltalehti 15. heinakuuta 1993, Meie Maa 27. juuni 2000, ja 7. veebruar 2004. rubriigis Eluratas.

2.2.19. Enno Leps (sünd. 1951) - kandlemängija

Saaremaa üks noorema põlve kandlemängija Enno Leps (vt Foto nr 28) sündis 3.juulil 1951.a. Lümända Viidu külas Lepiku talus. Enno isa Ivan Leps oli sõjaväelane, rahvuselt venelane. Enno ema Marie- Helene Leps, sünnilt saarlane, oli riigiteenistuja, töökoht samas sõjaväeosas kus abikaasalgi. Enno alustas kooliteed Lümändas, kus õppis 2 aastat. Seejärel kolis pere Karja ning Enno jätkas õpinguid Karja Algkoolis (Leisi külanõukogu). Põhikooli lõpetas noormees Leisis ja asus seejärel tööle Karja sovhoosis. 1970-1972.a. teenis Enno Nõukogude Armees.

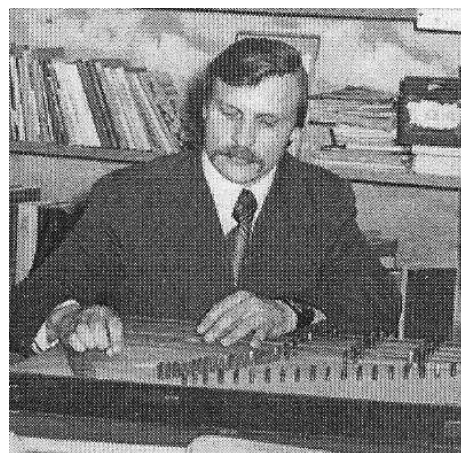

Foto nr 28 E. Leps

¹¹ Kingissepa linn- autori mäрге

Sõjaväest naasis Enno Karja ja asus taas sovhoosi tööle traktoristina. 1974.a. vahetas noormees töökohta – traktoristi ametit jätkas ta naabruses asuvas Saare Töölise kolhoosis. Töö kõrvalt lõpetas Enno Leisi Keskkooli ning astus seejärel Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse, kus õppis 2 aastat kaugõppes. Hakkaja noormees edutati kolhoosi töökoja juhatajaks ning hiljem ehitustööde juhatajaks.

Pärsamale elama asumise järel kutsuti Enno rahvamaja külakapelli kannelt mängima. Siit algas järjepidev tegelemine kandlemuusikaga. Kandlemäng viis Enno kokku ka tema tulevase abikaasaga. 1975. aasta sügisel kutsuti Pärsama külakapell esinema Orissaare kultuurimajja. Seal tutvuski Enno noore kondiitri Tiiu Tarvisega. Abielluti aasta pärast, 1961.a. sügisel. 1977.a. asuti elama Pärsamale, perre sündis poeg Jaak. Et pere veelgi suurenes tütarde Anu ja Liisi näol, vajati suuremat eluaset. Nii ehitatigi Pärsamale oma kodu – sisse kolis pere oma majja 1985.a.

Hiljem on Enno Leps pidanud mitmeid ameteid alates kolhoosi parteisekretärist kuni puidutislerini. Praegu töötab Enno paadiehitusfirmas Tekno Marine Eesti OÜ.

Muusikahuvi on Ennot saatnud kogu elu. Huvi kandlemängu vastu oli tärganud juba väikese poisina Lümända päevil. Kuna koolitee Viidu küla ja Lümända vahel oli 7-8 kilomeetrit, astus Enno koolist koju tulles tihti läbi oma sõbra Pajuvälja (taluni nimi) Ennu juurest. Ennu isal, Väino Meier`il, oli kannel, mida ta vahetevahel ka poistele mängis. Sekka lubas ta ka Ennol kandlemängu proovida. Poisid omapäi kannelt puutada ei tohtinud, sest pilli peeti pühaks asjaks. Algkooli päevil pakkunud Ennole igasugused pillid huvi. Õpetaja Salme Part rääkinud hiljem, kuidas Enno igal võimalusel istunud klaveri taha ja sealt lugusid proovinud leida. Keskkoolipoisina mängis Enno ka Karjas kitarriansambelis. Huvi lapsepõlves tekkinud kandlemuusika vastu see ei varjutanud. Enne sõjaväkke minekut ostis noormees endale Kingissepa Kaubamajast kandle. See oli Tallinna Klaverivabrikus valmistatud rahvakannel. Esimeseks looks, mis Enno selgeks sai, oli *Juba linnukesed* (eesti rahvaviis *Kevadel*). Algul mängis Enno sõrmitsedes, hiljem võttis abiks lipitsa – nii oli pillil tugevam kõla.

Pärsamal sai Ennost peagi kapelli juht. See tõi ka lisakohustusi: enne proove ja esinemisi pidi Enno kõik pillid häälede panema. Kapelli juhtimiseks vajalikke teadmisi sai ta Vabariiklikus

Orkestrijuhude Rahvapilliorkestris mängides (1978 – 1982). Selle kollektiiviga käidi esinemas ka väljaspool Eestit (Venemaal, Gruusias jm).

Kapellis pidi häälestama teised pillid lõõtsaga ühte helistikku – see osutus Enno kandlele saatuslikuks, sest kandle “emapuu” purunes pideva ülepingutuse tõttu. Nüüd mängis Enno Sepa Vassa kandlel. 1984. aastal ostis Enno omale Tallinna Klaverivabrikust uue kandle. See on poolkromaatileine viie saateduuriga 1x keeltega pill. Enno ei ole selle pilliga veel ära harjunud ja peab tavalist rahvakannelt paremaks (mugavamaks).

Ennole meeldib kandlel mängida iseendale nn meeleolumuusikat. Üks lemmiklugudest on valss, mida ta kuulis Els Roode kandleansamblist (nime ei mäleta). Kapellis mängis Enno Leps ligemale 12 aastat. Esinemas käidi palju, omajagu kõik nädalavahetused. See tekitas kodus probleeme. Hiljem mängis Enno veel koos Veljo Riissaarega (akordion) ning ka Vambola Mõtlepiga (duurkannel, akordion). Esinemas käidi põhiliselt kolhoosipidudel ja juubelitel. On mängitud isegi Aadu Hindi ja Albert Uustulndi juubelitel.

Pärsama rahvamaja kapelliga on lindistatud raadiosaade (1975.a.). Enno kandlemängu on lindistanud õpetaja Sirje Roomet (Aedma) – see lint on salvestaja valduses.

Peale muusikahuvi meeldib Ennole lahendada ristsõnu. Puutöömehena tegi ta mõned aastad tagasi suveniirtuulikuid. Kandlemängu juures peab Enno tüütuks häälestamist, sest see võtab palju aega (eriti kahe- ja kolmekordsete keeltega pillidel).

Enno on laulnud ka Pärsama rahvamaja meesansambelis. Viimasel ajal Enno musitseerib vaid perekondlikel tähtpäevadel, tuttavate ja oma lõbuks.

Ennol on lähemal ajal kavas restaureerida üks vana rahvakannel, mis tema kätte parandamiseks toodi. Ta peab seda huvitavaks tööks, sest varem pole ta kannelde remondi ega meisterdamisega tegelnud.

2.2.20. Tiia Tasane (sünd. 1960) - kandlemängija

Saaremaal pole tänapäevani kandlemängu traditsioon katkenud. Üks kaasaegsetest kandlemängijatest on Tiia Tasane (vt Fotol nr 29) Kuressaarest.

Tiia Tasane sündis 20. märtsil 1960ndal aastal Leisis. Isa Arkadi Tasane töötas Karja nädissovhoosis seleksionäär- zootehnikuna. Ema Helve Tasane töötas kokana Karja Lastepäevakodus. Peres kasvas kaks tütar ja kolm poega. Hariduse omandas Tiia Tasane Leisi Keskkoolis ning Jaan

Foto nr 29 T. Tasane Anveldi nimelises Tartu Pedagoogilises Koolis. Selle lõpetamise järel asus ta tööle Kingissepa I Keskkooli vanempioneerijuhina.

Tiia on abielus Ain Mihkelsoniga. Neil on kaheksa last: Janar (1983), Herve (1986), Aren (1989), Kert (1990), Kerten (1991), Tõnis- Ketri (1994), Fidelia (1996), Arkadi (1998).

1999. aastal omistati sellele suurele perele Arno Tali sihtkapitali preemia “Terve ja tugev eesti pere”.

Suure pere kõrvalt töötab Tiia osühingus Welcomest õmblejana. Tiia on ka ühiskondlikult väga aktiivne. Kõik tema hobid on seotud muusikaga. Ta on kirglik muusikahuviline. Kõige suurem kirg on muidugi kandlemäng, aga sealt kõrvalt käib ta veel laulmas naiskooris *Ätsed* ja ansambelis *Mariella*. Tiia on väga mitmekülgne ja energiline inimene- veel jõuab ta tegeleda käsitööga, fotograafiaga, klaasimaaliga, vaibakudumisega jne.

Esimene kokkupuude kandlega oli 1980nda aasta lõpus, kui kohvik Veskis peol olles kuulis Tiia kapell Veski (juhendaja Julius Lehtsi) mängu. “Astusin ligemale ja tundsin huvi kandlemängu vastu. Saatekandlel mängis vanem mees, kelle käed olid haiged. Mul kästi juba järgmine päev tagasi tulla, nii tegingi. Kaks korda vaatasin ja tutvusin lugudega, siis pandi pilli taha ja öeldi, et mängi!” (Tasane, 2005).

Niisiis algas Tiia Tasasel kandlemäng saatekandlega. Järgmised kolm aastat tuli mängida igal nädalalõpul, neljapäevast pühapäevani, kohvikus Veski. Kolmapäev oli proovipäev. Pillimäng toimus kuulmise järgi.

Tiiat ei rahuldanud ainult saatekandlel mängimine. Julius Lehtsi õhutusel ostis ta endale Vassili Sepa käest topeltkeeltega rahvakandle ning õppis tasapisi mängima ka viisikannelt. Tiiat juhendas

kandlemängu õppimisel Kuressaare Gümnaasiumi õpetaja Tiiu Kaju. Sama pilli õppis ka poeg Janar.

1994. aasta suvel võtsid nii ema Tiia kui poeg Janar osa esimesest külapillimeeste kokkutulekust. Esineti ka kolmandal külapillimeeste kokkutulekul 1996. aastal.

1996. aasta Europeadil Torinos (Itaalia) saatsid Janar ja Tiia rahvatantsurühma Kadrid. “Itaalia reis kestis kolm nädalat, see oli bussireis. Selleks ajaks oli peres juba seitse last, noorim neist oli kolmekuune. Pereisa jäi lastega koju toimetama ja sai titega hästi hakkama.” (Tasane, 2005).

Esinemisi tuli järjest juurde - kutsuti kultuurimajja, sanatooriumisse, sageli tuli mängida perekondlikel tähtpäevadel. 1998. aasta märtsis toimus Tallinnas Kloostriaidas kandlemängijate kokkusaamine, kus Tiia esines ning tutvus paljude kandlemängijatega nii Eestist kui ka Soomest (vt Foto nr 30).

Foto nr 30 (vasakult): Tiia Tasane, Krista Meigas ja Kari Dahlblom

Edasiarenemiseks vajab Tiia suuremat pilli, nii ostiski ta endale Tallinna Klaverivabriku viie duoriga poolkromaatilise rahvakandle (topeltkeeltega). “Sellega saab ka teisi helistikke mängida, ainult C-duuriga ei tahaks enam piirduda”(Malm, 1997).

Tänaseks on Tiial kodus kolm kannelt - veel ostis ta endale Tallinna Klaverivabrikus valmistatud duurkandle, millel on võimalik saata kõikides duurides muusikat (vt Foto nr .31..).

Praegu Tiia enam esinemiste üle arvestust ei pea - kui kutsutakse, tuleb minna. Kui on mingi pidulik sündmus, ütlevad lähedased: “Võta pill ikka ka kaasa! Kus kannel on?” (Tasane, 2005).

Foto nr 31 Tiia kanded

Tiia Tasasest on kirjutatud rubriigis *Lustikummut* 12. juunil 1997nda aasta *Meie Maas*. Kohalik Kuressaare televisioon on näidanud Tiia esinemisi ansambli ja kooriga; ETVs kajastati 1999. aastal Tiia perele Arno Tali sihtkapitali preemia üleandmist. Salvestus Tiia Tasase kandlemängust on lisatud käesolevale tööle. Tiia suur unistus on luua oma pere kandlekapell.

KOKKUVÕTE

Minu uurimustulemuste põhjal võib öelda, et 20.sajandil oli Saaremaal kandlemäng küllaltki levinud – lühiülevaates on esitletud üle neljakümne kandlemängija. Kõige rohkem on neid võrsunud Karja kihelkonnast (19), teine tugeva kandletraditsiooniga kihelkond oli Kaarma (6 kandlemängijat). Neile järgnesid Jaani (5) ja Kihelkonna (4) kihelkonnad. Mujal on teatud vaid üksikuid mängijaid.

Kahekümnest minu töös lähemalt käsitletud isikust olid 8 endale pilli(d) ise meisterdanud.

Eelmisel sajandil Saaremaal enamlevinud pillitüüp oli kolme saateduuriga nn rahvakannel, neid tuli käsitletute kohta kokku 15. Külakandleid – 3 või enama bassikeelega, 1 või 2 kordsete keeltega kandleid, oli kokku 11. Esines ka muud tüüpi pille – klahvidega kandleid, mis väidetavalt oli meisterdanud Kaarma pillimeister Aleksander Kaju ning säilinud on veel eelmise sajandi alguses Peterburist ostetud nn krooni kannel (poolkromaatileine, 5 duuriga). Peale 1970.aastaid levisid Saaremaal Vassili Sepa valmistatud kanded – jõudis ta ju oma eluajal teha üle 500 erineva pilli (enamasti 3 duuriga ning 2-3 kordsete keeltega, aga ka saate- ja basskandleid).

Pillimängu oli õpitud enamasti isalt ning kannel sageli ka tema eeskujul või abiga ise valmistatud (K. Männik – M. Männik; M. Sulg – O. Sulg; A. Sepp – V. Sepp).

Oli ka neid kandlemängijaid, kes hakkasid pilli mängima iseseisvalt (J. Kuul, O. Valter, E. Rand, M. Peel).

Enamlevinud oli kandlemängu õppimine kuulmise järgi. Ülevaatest selgub, et vaid paar kandlemängijat õppisid noodi järgi mängima (M. Peel, H. Rattur).

Saaremaal on kannelt mängitud nii sõrmitsedes kui ka katmistehnikas . Katmistehnikat kasutati rohkem eelmise sajandi esimesel poolel (F. Pihel, J. Kuul, M. Sulg, M. Riik). Sajandi teisel poolel oli enamlevinud sõrmitsemistehnikas kandlemäng. Katmistehnikas mängu kasutas hiljem veel vaid Vassili Sepp, kelle mängutehnikat on käsitletud oma diplomitöös 2001.aastal Viljandi kultuurikolledži lõpetanu Astrid Böning.

Oma uurimistööga sain vastuse püstitatud küsimusele ning võin rahuldustundega nentida, et 20. sajandil oli Saaremaal kandlemängijaid tähelepanuväärselt rohkem, kui neid erinevates allikates seni on kajastatud.

Kandlemängu kõrgperiood langeb küll aastatesse 1920-1940, aga hajutatumalt on Saaremaal kannelt mängitud läbi 20. sajandi kuni tänapäevani.

Uuel, 21. sajandil on huvi pärimuskultuuri vastu märgatavalt kasvanud ning Saaremaa kandlemängutraditsiooni tõusnud uuele tasandile. Rahvapillimängu saab õppida autentsetel pillidel nii muusikakoolides (Kuressaares MK, Kärla MK, Orissaare MK), kui põhikoolide juures tegutsevates kandleansamblites (Kuressaare Gümnaasium, Muhu PK, Kaarma PK, Leisi Keskkool).

Leisist ongi kujunenud viimastel aastatel nn pärimuskultuuri keskus Saaremaal, kus tegutsev rahvakultuuri selts *Leisi Värks* (asutatud 10.06.2002) koordineerib pärimusalast tegevust (pilliõpetus ja -meisterdamine, pereõhtud, esinemised jm).

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Eesti saarte sotsiaalolustik ja tegelased.** 1938 Toim. Kesanurm J. Autorite Kirjastus Tartus
2. **Korb, A.** 2002, *Kogumistööst* – Rmt: Saaremaa I, Eesti Entsüklopeediakirjastus.
3. **Marksoo, A.** 2002, *Rahvastik ja asustus* – Rmt: Saaremaa I, Eesti Entsüklopeediakirjastus.
4. **Martinson, M.** 2002, *Sport* – Rmt: Saaremaa I, Eesti Entsüklopeediakirjastus.
5. **Männa, H.** 1995, *Saaremaa laulupeo esimene sajand 1894 – 1994*, Kuressaare: Oma Saar.
6. **Männa, H.** 2002, *Muusikaelu* – Rmt: Saaremaa I, Eesti Entsüklopeediakirjastus.
7. **Pesti, O.** 2002, *Teadus* – Rmt: Saaremaa I, Eesti Entsüklopeediakirjastus.
8. **Pulst, A.** 1961, *Mälestusi muusika alalt*. Tallinn: Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum, Fond nr. M 234:1
9. **Rannap, H.** 1972, *Muusika eesti perekonnas*. Tallinn: Eesti Raamat.
10. **Rullingo, A.** 2001, *Muhumaa*. Eesti Entsüklopeediakirjastus.
11. **Rüütel, I.** 2001, *Uuem rahvalaul* – Rmt: Saaremaa I Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 528.
12. **Saaremaa, 1934.** Toim Luha, A. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
13. **Tampere, H.** 1975, *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud*. Tallinn: Eesti Raamat
14. **Teinbas, T.** 1994, *Lõõtspillidest ja lõõtspillimängijatest*.
15. **Tõnurist, I.** 1969, *Vadjalaste ja isurite kandlest* – Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXIV Tallinn, lk. 335, 341-343.
16. **Tõnurist, I.** 1996, *Pillid ja pillimäng Eesti külaelus*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
17. **Tõnurist, I.** 2004, *August Pulsti põhimõtetest rahvamuusika kogujana* – Aegkiri nr 1, TMM

Allikad:

18. **Eesti Raadio Fonoteek** JSPST-4445
19. **Kalda, E.** 2001, *Eesti kandlemängijad ja kandlepalad*. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi fonoteegis. Viljandi: Viljandi Kultuurikolledž [Diplomitöö]
20. **Laid, P.** 2005, *Mälestusi vanaisast*. Käsikiri Õ.Pärteli valduses.
21. **Leesmaa, I.** 1962 *Leisi aruandekontserdilt* - Kommunismiehitaja, nr 17

22. **Malm, R.** 1997, *Kandlega nagu kokku laulatatud* .- Lustikummut, 12.06. lk 7
23. **Mätas, E.** 2005, *Oskar Valterist*. Käsikiri Õ. Pärteli valduses.
24. **Naaber, E.** 1987, *Elurõõm* - Kommunismi Ehitaja nr 127
25. **Peel, A.** 2005, *Mihkel Peelist*. Käsikiri Õ. Pärteli valduses.
26. **Rauniste, H.** 1992, *Elu pillipäevad*. – Saarte Hääl nr 134
27. **Riik, M.** 1989, *Mälestusi. Raugu küla Reinu talu*. [Helikassett] M. Saarepera valduses.
28. **Riik, M.** 1994, FAM 208 Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi heliarhiiv, FAM 212 [helikassett] – Eesti Kirjandusmuuseumi Rahvaluule Arhiivi heliarhiiv.
29. **Rihvk, V.** 2003, *Minu mälestusi kandlest*. Orissaare. Käsikiri Õ. Pärteli valduses.
30. **Rüütelmaa, V.** 1993, *Saaremaa rahvamuusik – pillimeister Vassili Sepp*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool [Kursusetöö].
31. **Salumäe, R.** 1997, *Külapillimees on rahva nägu*. - Lustikummut, 12.06.
32. **Sildoja, K.** 2004, *Põhja-Pärnumaa viuldajad ja nende mängumaneer 20.sajandi I poolel*. Tln:Eesti Muusikaakadeemia.[Magistritöö].
33. **Sulg, O.** 2003, *Kandlemängust lapsepõlves*. Orissaare. Käsikiri Õ. Pärteli valduses.
34. **Sünter, A.** 1997, *Uuem rahvalaul ja pillilood 60-aastaste ja vanemate inimeste repertuaaris 1990-ndatel Jaani kihelkonnas Saaremaal*. Viljandi: Viljandi Kultuurikolledž [Kursusetöö].
35. **Tasane, T.** 2005, *Minust ja kandlest*. Kuressaare. Käsikiri Õ. Pärteli valduses.
36. **Tulk, S.** 2003, *Julius Lehtsist*. Kuressaare. Käsikiri Õ. Pärteli valduses.
37. **TMM** fond MO238/123
38. **TMM** fotokogu nr 56591-R
39. **Vaher, E.** 2003, *Helga ellu jääb alati muusika*. – Meie Maa. 7.02.lk 6
40. **Õnnis, H.** 2000, *Eluratas*. – Meie Maa, 27.06. lk 10.

Lisa 1

Nimi	Eluaastad	Elukoht	Kellelt õppis?	Mis tehnikas mängis?
Mihkel Männik	1874 -1951	Karja kihelkond (khk), Leisi vald (v.), Oitme küla (k.)	arvatavasti isa eeskujul	bassid enda poole, muu pole teada
Friedrich Eduard Pihel	1885-1976	Kaarma khk., v., Uduvere k.	pole teada	katmistehnikas.
Harri Rattur	1889 - 1960	Jaani khk, Maasi v, -> Kuressaare	Pole teada	?
Juhan Kuul	1893 -1948	Pöide khk., Uuemõisa v., Levala k.	iseseisvalt	katmistehnikas
Mihkel Peel	1894 -1965	Karja khk. Meiusre k.-> Pöide khk., Veere k.	õppis noodist	?
Aleksander Sooäär	1898 -1990	Kaarma khk., v., Kaarma küla, Kuke t.	pole teada	sõrmitsedes, lühemad keeled enda poole
Mihkel Sulg	1900 -1958	Karja khk., Leisi v., Olga k.	vend Aleksander Sulg`i eeskujul	katmistehnikas
Oskar Valter	1905 -1954	Valjala khk.,v. Rahu küla	iseseisvalt	?
Joann Paaskivi	1908 -1977	Kaarma khk., Kaarma v., Tõrise k.	isa Aleksei Partelsi eeskujul	sõrmitsedes
Maria Riik	1908 -1997	Jaani khk., Maasi v. Riidama- Raugu k.	sugulaselt, Maria Adamilt	katmistehnikas, põhiliselt oma laulude saateks
Heino Alliksoon	1913 -1995	Karja khk., Leisi v., Metsküla -> Leisi as.	pole teada	sõrmitsedes, bassid endast kaugemal
Vassili Sepp	1916 -2001	Karja khk. Pärsama v. -> Orissaare Võidu tn	isa August Sepa järgi; ka Aleksei Pöld oli eeskujuks	katmistehnikas; sõrmitsedes
Hilda Metsalu	1924	Kaarma khk.,v., Nõmme k.	onu, Juhan Kübara eeskujul	sõrmitsedes; hiljem katmistehnikas (duurkannel)
Ilmar Kuldsepp	1928	Karja khk. Leisi v. Nõmme k.	naabripoisi Albert Takkise järgi	sõrmitsedes
Julius Lehtsi	1929 -2003	Kanepi khk. -> Kuressaare linn	vanematelt	sõrmitsedes
Vambola Rihvk	1930	sünd. Muhus -> Orissaare Aia 3	lapsepõlves põgus kokkupuude	ei pea ennast mängijaks
Eedi Rand	1932 -1995	Jämaja khk., Torgu -> Kuressaare linn	lapsenda iseseisvalt	sõrmitsedes, lühemad keeled enda poole
Helga Nurmekann	1940	Kaarma khk., -> Kuressaare linn	isa Joann Paaskivi eeskujul aga ka iseseisvalt	1)sõrmitsedes 2) kattes
Enno Leps	1951	sünd. Lümanda v. -> Karja-> Leisi v. Pärsama	sõbra isa, Väino Meier`i järgi	sõrmitsedes; ka lipitsa abil noppides
Tiia Tasane	1960	Karja -> Kuressaare linn	Julius Lehtsi eeskujul, Tiiu Kaju innustusel	1) duurk.- saatm. ; 2) sõrmitsedes

TABEL 2.1.

Lisa 2

Nimi	Kust pill saadud?	Pillitüüp	Kas on varem uuritud?
Mihkel Männik	tegi ise 4-5 kannelt	3 duuriga, 1x keeltega	RKM, Mgn II 86, 560/5; RKM Mgn II 498-499
Friedrich Eduard Pihel	2 pilli tegi ise ; 1 ostis	1. 1x keeltega, 3 bassikeelega ;Tln KV* rahvakannel	
Harri Rattur	Kasutas asutuse pilli; saadud väidetavalt Saksamaalt	?	
Juhan Kuul	ostis	3 duuriga, '2x keeltega,	
Mihkel Peel	?	2 pilli :1) 1x keeltega ; 2) topelt keeltega	
Aleksander Sooäär	arvatavasti Kaarma meistrilt Al. Kajult	1. 3 bassikeelega kannel; 2 klahvidega kannelt	RKM, Mgn II 185-186
Mihkel Sulg	ostetud, (Mihkel Männikult)	3 bassikeelega, 1x keeltega	
Oskar Valter	pole teada	1x keeltega	
Joann Paaskivi	pole teada; ehitas ja parandas ise erinevaid pille	3 bassikeelega, 1x keeltega	TMM fond MO238 sü*123
Maria Riik	vend ostis Peterburist	5 duuriga, '2x keeltega poolkromaatileine (Krooni kannel)	ERA FAM208, FAM 212 (1994);Al. Sünter "Uuem rahvalaul ja..."VKK 1997
Heino Alliksoon	1.pilli kohta ei tea; 2. pilli kinkisid lapsed sünnipäevaks	1. 1x keeltega,3 duuriga; 2.Tln.KV* rahvakannel	TMM fond MO238 sü*123
Vassili Sepp	tegi ise	3 duuriga, 2-3x keeltega	TMM fond MO238 sü*123;RKMmg,II 3867ja2343;VKKvideofilm(1994) jt,vt lk
Hilda Metsalu	ostis Al. Kajult	klahvidega (A. Kaju)	
Ilmar Kuldsepp	2 pilli tegi ise, 1 ostis Tln KV*	3 bassikeelega, 1x keeltega	TMM fond MO238 sü*123;
Julius Lehtsi	1.onu Juliuse valmistud; 2.tundmatu meistri valmistatud; 3.Tln KV*;4.V.Sepp	2 1x keeltega külakannelt; Tln KV* A- duur; 2x keeltega elektrikannel	RKM, Mgn II 3867 (17-18); ER Fonoteek JSPST-5962
Vambola Rihvk	on teinud nii viisi- kui saatekandleid, 24 tk.; parandab ka	3 duuriga, 2x keeltega	
Eedi Rand	1.pilli kohta ei tea; 2. ehitas ise; 3. ostist	Tln KV* rahvakannel	Eesti Raadio lindistus
Helga Nurmekann	1.oli kodus olemas; 2.arvatavasti Al. Kajult; 3.ostis V. Sepalt	1.3bassi ja 1xkeeltega; 2. klahvidega 3. duurkannel	
Enno Leps	ostis	Tln KV* Rahvakannel (poolkromaatileine)	
Tiia Tasane	ostis V. Sepalt	3 duuriga, 2x keeltega	

TABEL 2.2

Lisa 3

Pillimehed ja -naised(!) varrupeol Leisis Saaremaal, 1924. a. TMM-i fotokogu, nr. 56591-R.

Lisa 4

1 **Zusammenfassung**
2 **Kandlespieler und –Meister**
3 **im 20.Jahrhundert von Saaremaa**
4

5 Das Ziel der vorliegenden Diplomarbeit ist den Überblick über die bekanntesten Kandlespieler und
6 –Meister auf der Insel Saaremaa im 20.Jahrhundert zu geben.

7 Den Gedanken, diesen Bereich zu untersuchen, habe ich bekommen, wenn ich mich mit der
8 Diplomarbeit „Estonische Kandlespieler und –Musikstücke in der Phonotheek des Archivs vom
9 Estnischen Literaturmuseum in der Abteilung für estnische Folklore (ERA)“ von Elo Kalda, von
10 der Absolventin der Kulturcollege von Viljandi bekannt wurde. Diese Arbeit umfasst die Jahre von
11 1912 – 1993 und gibt den Überblick über die Sammlungen und ihre Systematisiertheit im Bereich
12 der Kandlemusik im Estnischen Literaturmuseum im ERA Tonarchiv.

13 Da ich auf der Insel Saaremaa lebe, interessierte ich mich für den Stand der Kandlemusik in der
14 ERA Phonotheek. Ich habe gefunden, dass im ERA Archiv

15 6 Sammlungen mit 1483 Solomusikstücken von 150 Spielern nur 7 Aufnahmen von der Insel
16 Saaremaa aufbewahrt sind. 5 Musikstücke sind von Kaarli Tõemets (1952, Kihelkonna, von S.Lätt
17 gesammelt) und 2 Musikstücke von Julius Lehtsi (1984, Kingissepa, gesammelt von M.Hiiemäe und
18 A.Urbel). Daraus hat sich ein Problem ergeben – gibt es auf der Insel nur zwei Kandlespieler?

19
20 Ich habe mich entschieden, auf diese Frage mit meiner Diplomarbeit eine Antwort zu suchen. So
21 war meine Arbeit die bekanntesten Kandlespieler und –Meister im 20.Jh. auf der Insel aufzusuchen
22 und aufzuschreiben, da bis jetzt der Überblick in diesem Bereich fehlt. Der Aspekt des Kulturlebens
23 der Insel Saaremaa im Auge betrachtend, finde ich es äusserst wichtig. Der Dorfmusikant ist ja einer
24 der wichtigsten Indikatoren des heutigen Standes der Volkskultur.

25 Nach der Anzahl der Dorfmusikanten auf den Volksfesten und nach ihrem Repertoire kann man
26 leicht Schlussfolgerungen ziehen, welche Traditionen und wie tief sie in einem oder in anderem
27 Gebiet sind.

28
29 Um die Kandlespieler zu finden, habe ich mich mit den Materialien in den Archiven in Saaremaa
30 und Theater- und Musikmuseum in Tallinn beschäftigt, ich habe auch früher erschienene

31 Zeitungsartikel und Nachschlagewerke über Saaremaa gelesen. Wertvolle Angaben habe ich auch
32 durch Umfragen bekommen.

33

34 Im ersten Kapitel gebe ich den Überblick über die frühere Untersuchung der Volksmusik in Estland
35 allgemein (1.1) und in Saaremaa (1.2). Daraus wird klar, dass man sehr viel Volksdichtung und
36 Volksgesang untersucht hat, aber leider gibt es wenig Angaben über die Volksmusikinstrumente,
37 besonders wenig aber über Dorfmusikanten- und Instrumentmeister. Doch kann man sagen, dass in
38 den letzten Jahrzehnten der Zustand sich verbessert hat. In den 1990 Jahren sind solche Bücher
39 erschienen wie „Lõõtspillidest, lõõtspillimängust ja mängijatest“ von T. Teinbas, „Pillid ja pillimäng
40 Eesti külaelus“ von I. Tõnurist und „Pärnumaa viuldajad“ von K. und R. Sildoja. Einige
41 Untersuchungen haben die Studenten von Kulturcollege in Viljandi und von der Musikakademie
42 gemacht.

43 Der zweite Kapitel enthält den kurzen Überblick über die Kandlespieler, die ich in meiner
44 Untersuchung aufgefunden habe (2.1), und als der Hauptteil (2.2)

45 die Lebenslaufangaben der 19 Dorfmusikanten. Ich untersuche die von mir bekommenen Angaben
46 über ihr Spieltechnik, über die Instrumenttypen, über die Traditionen des Kandlespiels im Gebiet
47 statistisch. (Tabellen 2.1 und 2.2)

48

49 Als Ergebnis der Untersuchung hat sich festgestellt, dass im 20. Jh. das Kandlespiel ziemlich
50 verbreitet war – im Kurzüberblick sind mehr als 40 Spieler vorgeführt. Die Mehrheit der
51 Kandlespieler stammen aus der Karja Gemeinde – 19, die zweitstärkste Spieltradition hat die
52 Kaarma Gemeinde. Denen folgen, immerhin mit einem quantitativ grossen Unterschied Jaani und
53 Pöide Gemeinden. In anderen Orten gibt es nur vereinzelte Kandlespieler (Tabelle 2.1). Das Spiel ist
54 meistens mit Hilfe eines Vorbilds erlernt worden. Der verbreitetste Spieltyp ist der estnische Zitter
55 mit 3 Begleitduuren gewesen und die Spieltechniken sind im gleichen Masse vorhanden (gefingerter
56 oder bedeckt, Tabelle 2.2.)

57

58 Nach dem Vergleich der Geburtsdaten kann man sagen, dass, die Kandletradition auf der Insel
59 Saaremaa fortgesetzt wird.

60 Als Beilage gehört zur Diplomarbeit auch eine CD mit Musikstücken im Vortrag von K.Tõemets,
61 A. Sooäär, V. Sepp, E. Lepsi, J. Lehtsi und T.Tasane.

62

63